

Mukəddəs Kitab

Təwrat 28-qisim

«Hoxiya»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyşurqə Kalam Tərijimisi»

Təvrat 28-kisim

«Hoxiya»

(Hoxiya pəyoqəmbərnin kitabı)

Kirix söz

Pəyoqəmbər toqrisida

Biz Hoxiya pəyoqəmbərnin atisining «Bəəri» ikənlikini bilginimizdin sirt, uning arka kərinüxi toqruluk heqkandak məlumatka igə əməsmiz. U Israilning («ximaliy padixahlik» yaki «Əfraim» dəpmu atilidu) ximaliy padixahlikida bexarət bərgən. Uning bərgən bəzi bexarətliri Yəhuda (jənubiy padixahlik) toqruluktur.

Yeziloqan wakit

Hoxiya Yəhudaning tət padixahini wə Israilning bir padixahini tiloqa alidu, u muxu padixahlarning dəwridə bexarətlərnə bərgən. Hoxiyaning birinqi oqlı tuqulqanda, u Israildiki «Yəhu sulalisi»ning ahirlixixi, yəni «Yərəboam (II)»ning əlümi toqruluk bexarət bərgən. Xunga bilimizki, uning bexarətliri xu padixahning əlümidin az degəndə bir yil ilgiri, yəni miladiyədin ilgiriki 754-yili baxlanqan. U az degəndimu yənə 40 yiloqə, yəni miladiyədin ilgiriki 715-yiloqə dəwamlıq bexarət bərgən. Uning pəyoqəmbərlik hizmiti Israilning ximaliy kəbililirining Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün kilinixi, demək Israilning əng ahirki altə padixahlikining qalaymıqan dəwrigiqə yətkən. Biraq u padixahlikning bu altə padixahidin heqkaysisining ismini tiloqa aloquqilıki yok dəp qarıqan bolsa kerək. U Amos, Mikah həm Yəxaya pəyoqəmbər bilən zamandax idi; Amoska ohxax uning bexarətlirimu ximaliy padixahlikka karitiloqan. Hoxiya pəyoqəmbər Amosning bəzi səzlirini nəkil kəltüridu.

Tema

Bala waktimizda qonglarning dunyasi bizgə bək qəlitə wə sirlik tuyulatti. Həmmidə ular bəlgilimilərnə bəkitətti — bu nemidegən zor küq-hoquk-hə! Ularning yənə pul-dunyasi bar (ularda qoqum pul bar dəp oylayttuk) — «Bu nemidegən zor ərkinlik-hə! Ular nemixka bu pulni oynaxka həjliməydiqandu?!» dəp oylattuk. Əgər bizdə xunqə küq-hoquk, xunqə kəng ərkinlik bolqan bolsa, biz balılar nemə ixlarnə kılattukkin tang!

Biz qong bolqandin keyin, ixlarning hazır əzimizning balilirimizqə kəringəndək unqə addiy bolmaydiqanlıqini bilimiz. «Küq-hoquk» şəhirlık bir ənggüxtər əməs. Biraq bizning Huda toqruluk bolqan oy-pikrimiz balılarqə addiy boluxi mumkin — «Huda xunqə zor küq-hoqukka igə, uningda halioqanqə ixlitələydiqan xunqə baylik-ərkınlik baroqu,... əgər Huda dərwəkə «Həmmigə Qadır», xuningdək «Həmmidin mehrıban» bolsa, u nemixka rəzillikni dunyadin biraqla elip taxlimaydu? Nemixka həmmə adəmni biraqla «durus» kiliwətməydu...?». »

«Hoxiya»

Hoxiya pəyoqəmbər bizgə bu məsilining yənə bir tərəpini — yəni, Hudaning tərəpini — bizgə eqip beridu. Huda Hoxiya arkilik bizgə bəhtsiz bir ailini tonuxturidu. Bu ailə pəkət bəhtsiz bolupla qalmay, bəlki eqir məsiligə duq kəlgən bir ailə — Hudaning Öz ailisidur. Huda Özini muxu məsililik ailidiki heqkim sürüxtürüxkə petinalmaydioqan mustəbitkə, yaki ezini intayin səyidioqan bala-qakiliri bar bir atioqə əməs, bəlki ayali taxlap kətkən bir ərgə, öz əyidə turup yattək bolup qaloqan, baliliri tezla həlakətkə mangidioqan bir atioqə ohxitidu.

Əmdi muxundək əhwalda Hudaning «Həmmigə qadir» boluxining wə uning kaltis tədbirlirining nemə roli bolsun? Bundək ailidiki məsiligə «passip qidax» tooqra amal əməs, buningdin heq nətijə qıqmaydu, əlwəttə. Biraq zor küq-hoquqini kərsitidioqan «zorluq» taktikilarmu tooqra amal əməs. Muxundək qorqutuxning nətijisi ayalning «dədəktək» titrixi, balilarning dəhxət-qorqunqtni bəxini iqiğə tiqiwelixi bolidu, halas. Mundək qorqunq iqiğə turqan nikah wə ailə tolimu muhəbbətsiz wə əhmiyətsizdur. Ər-ayallik wə ata-balilik munasiwətlər muxundək buzuloqan bolsa uni tezla əsligə kəltürüxkə amal yoxtur — hətta «Həmmigə qadir» üqünmu xundaktur. Oylimioqan yərdin, Hoxiyadək eqir-besik bir pəyoqəmbərgə Huda tosattin mundək dəydu: **«Baroqin, pahixə ayalni öz əmringgə aloqin»** — qünki (kışkartip elindi) «Mən özüm silər Israil bilən wədilixip əhdiləxkinimdə, Mənmu dəl xuningoqə ohxax bir ixni kılqan». Xuning bilən Hudaning bu dərd-ələmlik ixliri Hoxiyadə əynən reallikqə aylandurulidu (1-bab, 2-ayət).

Biz oylaymizki, Hoxiyaning kənglidə bu biqarə ala kəngül ayal Gomərgə nisbətən allıkaqan birhil muhəbbət pəyda bolqan bolsa kerək (muhəbbət yolliri intayin sirliktur) biraq Huda baxtin baxlap uningə Gomərnin qandək ikənlikini kərsətkənidi — xunga Hoxiya qoqum dəsləptə bu nikahəqə nisbətən: «Nikahimiz onguxluq bolmaydu» dəp oyliqanidi. Gomər suyuq, aləkəngül bir ayal, u hə degəndilə Hoxiyani taxlap ketixi mumkin idi. Ular ailə quruxqə baxlidi; u Hoxiyadin bir oqul tuqdi. Keyin yənə ikki bala tuquldi — ular Hoxiyaning əməs idi. Gomər dərwəqə uni taxlap kətti, Hoxiyani rəswa kildi — biraq uzun etməy Gomər əzinimu rəswa kildi; qünki uning axnisi əzigə ohxax ərziməs wə insapsiz bir kixi bolup qıkti. Uzun etməy Gomər uning burnidin yetiləp mangidioqan bir kuli wə məhbusi bolup qaldı. Gomər öygə qaytixnimu oylimaytti; qaytix imkaniyitininimə kət'iy yox, dəp oyliqan boluxi mumkin idi. Keyin uni izdəp baroqini yənila uning eri Hoxiya boldi; Hoxiya uning kənglini elip uni öygə qaytixqə ixəndürüxi kerək bolupla qalmay, u yənə Gomərni kulluqtin setiwelixi kerək idi. Bu uning üqün asan əməs idi; u həqning bir kışmini pulda, bir kışmini tawarda təlidi. Bu pəkət bir «qayturuwelix sodisi» əməs idi; qünki Huda uningə: **«Baroqin, yənə axnisi tərəpidin səyülgən wə zinahor bir ayalni səygin; Mən Pərwədigarning Israiləqə (gərqə ular yat ilahlar tərəpigə etüp kətkən bolsimu) kərsətkən səyğüsədək uni səygin»** (3:1)

Bundək «üq bulungluq muhəbbət»ni həl kılixta biz «küq-hoquq»ning yaki zorluqning az ixlitilgənlikini kərimiz; qünki «küq-hoquq»ning əzi yaloquz heqnimini həl kılalmaydu. Buning ornida azab-oqubət, iza-ağanət, səwr-təkətlilik kütüx, yüz turanə səzlixix, yelinip-yalwuxla ahirida bir-birigə qaytidin baqlinxini elip kelidu. Huda insanoqə ərkinlik wə tallax yolini təkdım kılqandin keyin U Özimu muxu ərkinlikni heqqaqan dəpsəndə kıliləp baqqan əməs.

Munasiwətlərnə əsligə kəltürüxkimu bədəl tələx kerək; əng eqir bədəl pul əməs, bəlki rət kılixqə yaki «kona ziddiyətkə tegix»tin qıqqan hapilikqə təwəkkul kıliləx, uquxmaslıqlarni asta-asta yoxitix, munasiwətnin dawamlıxixioqə wə tehimu güllinxigə ahıroqıqə bəl baqlaxtin ibarəttur. **«Mən uni Özümgə bənd kılımən ...Mən uning kəngligə səzəymən...»** — dəydu Huda,

«Ҳохиya»

wə: «**Mən seni əbədil'əbəd Özümgə baqlaymən**» (2:14, 19). Ҳохиya аyalioqа оzining baxqilar bilən billə bolmaydiqanlikini, Gomərningmu baxqilar bilən bolmaslikini eytidu: — «**Mən uningqа «Sən mən üqün uzun күnlər күtisən; sən pahixilik kılmaysən, sən baxqа ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla күtimən» — dedim**» (3:2-3).

Mana bu aldinki üq babning həkayisi wə kitabning birinqi qismi. Ikkinqi qismi Ҳохиya pəyoqəmbərning hərkəysi yərdə wə sorunda yətküzgən bir qatar ayrim-ayrim həwərbexarətliridin tərkiб tapqan boluxi mumkin (yənə on bir bab). Muxu yərdə degümüz keliduki, Ҳохиyaning nikahidiki qongqur azab wə dərd-ələmliri uning kənglini Hudadin kəlgən həwərlərnı qobul kılixqа təyyarlioqan. Xuning bilən u xu həwərlərdiki күqlük kızoqinlik, ətünүx, agahlandurux wə qongqur dərdlərnı awwal qüxinixkə, andin yətküzүxkə layıq qoral bolup qikti. Pəyoqəmbərlər hərgiz «kəqlik həwər diktör»i yaki Hudaning «mikrofon»i əməs. Huda öz həlkiгə keyünidiqan adəmlərnı ixlitidu; ular eytqan ular əzlirining ix-həriкətliri ularning yətküzidiqan Hudaning sөz-kalamining kəp tərəplərdə jismaniy bir ipadisi bolidu; demək, ular əzliri xu sөz-kalam bilən «bir bolidu».

Bu jəhəttin wə baxqа kəp jəhətlərdin eytkanda, Hudaning Təwrattiki pəyoqəmbərlərnıng hizmətliri arkilik kərsətkən ahirki, xundakla əng uluq məqsiti bolsa Məsih Əysaning dunyaqа kelixigə təyyarlik kəruxtin ibarət idi. Məsih Əysaning Əzi «Hudaning Sөzi» «Kalam» dəp atilidu. Demək, Uning Əzi Hudaning bizgə yətküzməqki bolqan hux həwiridur. Injilda: «**Kalam insan boldi həm arimizda makanlaxti; wə biz Uning xan-xəripigə qariduk — u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, mehir-xəpкəт wə həkikətkə toloqan birdinbir yeganə Oqliningkidur**» — dəp hatiriləngən.

«Ҳохиya pəyoqəmbər» kitabioqа қайtip kəlsək, biz uning bexarətliridin xuni qüxinip yetimizki, Huda, Hudaning Əz həlki Israil wə Israilning kənglini azdurmaqki bolqan «Hudaning rəқibliri» (yəni hərhil butlar) arisidiki munasiwət addiy bir «üq burjəklіk» munasiwət əməs, bəlki «kəp tərəplik» munasiwəttur; Israilning kəngli kəp tərəpkə tartidu: —

- (1) Hərhil butlarqа, bolupmu «Baal»larqа qoқunux; (bu qoқunux Hudaoqа wapasizlik bolup, rohiy jəhəttə pahixilik hesablinidu);
- (2) Qiriklik; kahinlarning öz imtiyazlirini öz mənпəətigə ixlitixi;
- (3) Hudaoqа tayanmay, baxqа butpərəs əllər bilən ittipəqlixix;
- (4) Hərhil zulum-zorawanlik wə zinahorluk;

Buningqа қарita Hudaning inkasi: «Məyli, ular қurup kətsun» degən bolsa adil bolatti. Biraқ U Israil bilən Musa arkilik əhdə түzgənidi; ər öz аyalioqа əhdə түzgəndək, U ularqа nisbətən hərdaim əhdisidə turoquqi Hudadur. U ətünidu, əkünidu, agahlanduridu, ularning ixlirioqа zor күqi bilən qol salidu, Əz həkүmlirini kərsitidu; biz kəp qetimlap jaza elip kelididoqan ahirki sөz hazır eytilip boldi, dəp oylaymiz, andin Huda yənila ularqа rəқim-xəpкəт, towa kılix pүrsitini tutup turidu.

Əz jəmiyitimizdə kərүlgən қalaymıqanqilikqа қарita tədbir қollinixta mundaқ üq hil pikir ekimi bar: Biri: — «Təmkın bolayli» «Biz arilaxmisəқqu, bu unsurlar öz bexini yəydu, öz paltisi bilən öz putini qapidu». Yənə biri: «Qəttik қolluқ bolmisəқ bolmaydu — tehimu qing түzүm, tehimu күqlük tərbiyə, tehimu қəttik jazalar kərək» — dəydu. Üqinqi bir ekim: «Rəқimdil bolayli — biz yoldin қiққанlarqа mұlayimlik, rəқimdilik kərsitiximiz kərək. Həқlərnıng wiјdaniqа sөz kıliximiz kərək» — dəydu. Bu tədbirlərdin biri yəkkə-yeganə ixlitilsə, hərgizmu kupayə kılmaydu, xuningdək anarhizm-həkүmətsizlikkə, iқki uruxqа yaki muxtumzorluқqа

«Ҳохиya»

qong bir yoquqni qalduridu. Qariqanda bu üq yaki uningdinmu көp tadbirdin болоqan bir yuoqurulmini ixqa selix keräk; bu muräkкөp bir мәsilә üqün muräkкөp bir hil amal һesablinidu.

Huda Ҳохиya арқилиқ Өзини «тәмкин» көрситиду: «**U Өзини tartip ulardin yirақlaxti**» (5:6), «**Әfraim butlarоја qaplaxti; uning билән һeqkimning kari болmisun!**» (4:17), «**Ular xamal teriojan, әmdi kara kuyunni oridu**» (8:7); U yәнә Өзини «қattıq қolluқ» көрситиду: «**Mән Әfraimоја xirdäk bolimән**», «**U ular (Israil)ning қәbihliklerini esigә kәltüridu, ularning gunahlarını jazalaydu**» (5:14, 9:9); xuningdäk bolupmu Өzining «mulayim, rәhimdil»likini ipadilaydu: — «**Mән қандақmu seni taxlap қoyimән, i Әfraim?**», «**Mән ularni «arkioја qekinixliridin» saқaytimән**» (8:11, 14:4). Demäk, Hudaning rәhimdil meһri-xәpқәtlerini көрсitix jәһәттә pәyoқәmbәrlәр arisidin Ҳохиyaning aldidә turidiқini yok, Ҳохиya wә Gomәrning ahirқi әһwali қандақ boldi? U bu һekayining ayioқini eytmaydu; Ҳохиyaning кәngül belidiқini өzi тоoқruluқ әmәs, bәlki Huda тоoқruluқ һәwәrni bizgә yәtküzüxtin ibarәt. Biraқ Hudaning Israil билән болоqan munasiwiti ahir berip (ahirқi babta) Israilning qin dilidin towa қilip Өz yenioја қaytixi билән ahirlaxқandәk, Ҳохиyaning Gomәр билән болоqan munasiwiti ohxaxla bәhtlik ahirlaxқan dәp ümid қilixқа petinalaymiz. Biz «қoxumqә sөz»imizdә yәнә Israilning кelәqiki üstidә azraq tohtilimiz.

Israillar Hudani wә Uning өtүнüxlirini өzidin neri қilix üqün tehimu көp «diniy» paaliyetlerini awutқan. U daim: «**Biz tehimu көp қurbanlıqlarni elip kelimiz**» dәp оylaydu. Huda ular тоoқrisida: «**Ular қurbanlıqlarоја amraq**» — dәydu. «**Ular қoy padiliri wә kala padilirini elip Pәrwәdigarni izdxәkә baridu**» — biraқ Uni izdәp tepix yoli u әmәs. Bular pәқәt nәsilәrlә, halas — Huda adәmlәrni halaydu — yәni qin kәnglidin towa қiloqan, өzlerini Hudаоја beoқxlioqan, pütünlay wә mәngü Өziningki болоqan adәmlәrni halaydu. Kitabdiki барliқ қattıq tәnқidlәр, kinayilik tәswirlәxlәр, қorқunluқ bexarәtlәр wә jiddiy өtүнüxlәр dәl muxu mәқsәtni көzdә tutidu. Kitab bu dәrd-әlәmlәrning әng ahirқi mewisi билән ahirlixidu; Hudaning Israil билән болоqan bu bәhtsiz nikahı, Ҳохиyaningkidәk jiddiyқilik wә asyiliқ билән әmәs, bәlki aramhudalik, hatirjәмlik, huxallıқ билән toloqan bir nikah bolidu. Hudaning Israil билән nikah munasiwәtidiki «zimistan қix» өtүp, güllәр bәrk urup qeqәkligән bahar pәsli һaman yetip kelidu. Hudaning Өzigә sadıқ болоqan ayali Israil ahirdә Өz yenida turidu!

«Baal»lar тоoқruluқ

«Baal» тоoқruluқ azraq қүxәndürүp өtäyli. «Baal», «әр» (erim) wә «hojayin» degән mәnidә bolup, әslidә Hudani tәswirlәxкә ixlitilidiqan sөz idi. Qәdimki waқitlarda Israillardin isimliri «Baal» degән sөzni өz iқigә elip қoyuloqan isimlar bar idi. Xu qaoqda bu sөz тоoқra mәnidә ixlitilgәnidi. Biraқ Israilning әtrapidiki әllәrning көpinқisi bu sөzni өz butlirini tәswirlәx üqün ixlәtkән. Xunga Israil butpәrәslikкә aldiniр kәtkәndә: «Mana, «Baal», yәni Hudayimiz» degән. Yat әllәр üqün «Baal» mol һosuloја wә mallirining yahxi nәsillәndürүlүxigә kapalәtқi болоqan. Uni bu ixlarоја obdan selix üqün ular uning қurbangahining yenida mәhsus «Baal»оја atioqan pahixә ayallar билән yatatti; «Baal» bu ixlarni көrgәndә «өz wәzipisini esigә elix keräk idi». Uning üstigә «Baal» «tәlәp қiloqan қurbanlıqlar» pәқәt қoy-kalila әmәs, yәнә insanlar bolatti. «Baal» adәттә mozay yaki buқа хәklidә yasilatti.

Tәрјimimizdә biz Tәwratxunaslarning tәtkıkatliridin, bolupmu Yәһudi alim «Doktor Arnold Fruhtenbaum», amerikalik alim «Professor Dawut Hubbard» wә әngilyәlik alim «Derik

«Ҳохиya»

Kidner»larning əsərliridin paydilanduq, Məzkur «kirix söz»də biz Kidner əpəndimning «kirix söz»idin kəp sözlərnı nəkıl kəltürduq.

Məzmun: —

- 1-3-bablar: Məsililərgə toloqan bir ailə
4-14-bablar: Ҳохиya пəyqəmbər Israiloqə yətküzgən birnəqdə həwər-bexarətlər.

.....

Hoxiya

1-қисим

Hoxiya pəyoqəmbərning pahixə bir ayalni öz əmrigə elixi

1 ¹ Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Aħaz wə Həzəkiyalar Yəhudaqə, Yoaxning oqqlı Yəroboam Israilqə padixah bolqan waqıtlarda, kalam Bəərinig oqqlı Hoxiyaqə kəldi; ² Pərwərdigarning Hoxiya arqılık kəlgən səzining baxlinixi — Pərwərdigar Hoxiyaqə: «Barqin, pahixiliklə berilgən bir ayalni əmringgə aloqin, pahixiliktin bolqan balilarni öz qolungə aloqin; qunki zemin Pərwərdigardin waz keqip pahixiliklə pütünləy berildi» dedi. ³ Xuning bilən u berip Diblainning kızı Gomərnı əmrigə aldi; ayal uningdin həmilidar bolup bir oqqlı tuqdi.

⁴ Pərwərdigar uningqə: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin; qunki yənə azoqina waqit ətkəndə, Mən «Yizrəəl»ning kənining intikəmini Yəhuning jəməti üstigə qoyimən wə Israil jəmətinig padixahliqə hatimə berimən.» ⁵ Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, Mən Israilning okyasini Yizrəəl jilqisida sundirwetimən».

⁶ Gomər yənə həmilidar bolup, kiz tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaqə: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dəp qoyqin; qunki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəhim qilmaymən, ularni kət'iy kəqürüm qilmaymən; ⁷ Birək Yəhuda jəmətigə rəhim qilimən wə ularning Hudasi bolqan Pərwərdigar arqılık ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, qiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən» — dedi..

1:1 «Yoaxning oqqlı Yəroboam Israilqə padixah bolqan waqıtlarda...» — «Israil» bu kitabta adətə Israilning «ximaliy padixahliki»ni kərsitidu. Hoxiyanig bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixahlik» toqruluktur. Bəzi waqıtlarda «Israil» toluq on ikki kəbilə (jümlidin Yəhuda)ni iqigə alidu. Mundək əhwalda biz buni küqimizning bariqə izahlap qoyimiz.

—Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixahliri tilqə elinmioqan. Pəyoqəmbər bəlkim ularni tilqə aloquqilıqı yök dəp karqəjan boluxı mumkin.

1:2 «Barqin, pahixiliklə berilgən bir ayalni əmringgə aloqin, pahixiliktin bolqan balilarni öz qolungə aloqin» — balilar tehi tuqulmioqanidi. Birək unig keyin tuqulqəjan üq balisidin ikkisi Gomərnig pahixilikidin bolqan.

1:4 «Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin» — «Yizrəəl» «Huda terioqan» yaki «Hudanig terioqini» degən mənədi, wə yənə «Huda tarkitidu» degən mənədi.

—Israilning ximaliy tərpidiki «Yizrəəl» degən jilqida dəhxətlik bir qiroqinqilik bolqan. Yəhu isimlik bir sərdar Israilning xu waqıttiki padixahı Yəhoramni wə ordidkilərnı, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlnı ətürüwətti. Bu ixlar Hudanig Yəhoram üstigə bolqan jazasi bolqini bilən, Yəhu uqioqə qıkkən kənhor adəm bolup, Huda uningqə tapxuroqan jazalik wəzipsidin həlkıp nuroqun gunahsiz adəmlərnımu ətürüwətti. Gərqə bu ix 100 yıl ilgiri bolqan bolsimu, Israil unig gunahlikini ətirəp kılıp bəqmioqan (Təwrat, «Padixahlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jilqisi Gideon həkim bolqan waqıtda Israilning xanlik bir oqqlıbisining soruni idi («Hək.» 6-7-bab), bu jay Yəhuning waqıtda qiroqin soruni bolqan, kəlgüsida Israilning qong məqlubiyitining soruni bolidu.

1:5 «Mən Israilning okyasini Yizrəəl jilqisida sundirwetimən» — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yılı Israilning ximaliy rayonlirioqə besip kırıp, Yizrəəl jilqisini ixqəl kılıp, barlik ximalliklərnı, jümlidin Gilead wə Galiliyəliklərnı əsirgə qüxürüp elip kətti. Xu wəkələr bilən Israilning hərbiy küqi («okyasi») sunduruwetildi.

1:6 «Gomər yənə həmilidar bolup, kiz tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaqə: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dəp qoyqin...» dedi — «Lo-ruhamah» «rəhim kılınmioqan (kiz)» degən mənədi.

—«Gomər yənə həmilidar bolup, kiz tuqdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə oxhək «uningin ... tuqdi» degən bir ibarə bolmioqəqə «Lo-ruhamah» Hoxiyanig öz balisi əməsi idi.

1:7 «Birək Yəhuda jəmətigə rəhim qilimən wə ularning Hudasi bolqan Pərwərdigar arqılık ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, qiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən» — bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsinig qoxuning Yəhudaqə təjawuz kildioqanliki wə xundək bolsimu Pərwərdigarning Pərxitsining wasitisi bilən Asuriyəni (dərwəkə heq jəng bolmayla) yökıtdioqanlikini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 702-yılı). Bu ayətnig kizik bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arqılık» bu ixni kılıdu. Demək «Pərwərdigarning Pərxitsi»ning Özini Huda deyixkə bolidu. Bəxkə yərdə səhbətəlxkinimizdək, ixinimizki «Pərwərdigarning Pərxitsi» dəl Hudanig «Kalami» əysə Məsihning Əzidur («Yəx.» 36-38-bablarnı kəring). Məzkur bexarətnig bir nətijəsi bəlkim Israilda turoqan bəzi ihlasəmən kixilər Yəhuda zeminiqə

⁸ Gomər Lo-ruhamahni əmqəktin ayriqəndin keyin yənə hamilidar bolup oqul tuqdi; ⁹ Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyojin; qünki silər Mening həlkim əməs wə Mən silərgə Pərwərdigar bolmaymən» dedi.

Hoxiya Israilning ahirki zamandiki bəhti toquruluk bexarət beridu

¹⁰ — Biraq Israilning balilirining sani dengizdiki kumdək bolup, uni əlqigili yaki sanioqili bolmaydu; «Silər mening həlkim əməssilər» deyilgən jayda xu əməlgə axuruliduki, ularoqə: «Silər tirik Təngrining oqulliri!» — deyilidu. ¹¹ Israil baliliri wə Yəhuda baliliri birgə yiqilidu, əzligə birlə baxni tikləydu wə turoqan zemindin qikidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluqdur! Aka-ukiliringlaroqə «Ammi! (Mening həlkim!)» wə singilliringlaroqə «Ruhamah! (rəhim qilinoqan!)» — dənglar!

Israiloqə qilinoqan tərbiyilik jaza — Hudaning səzining dawami

2¹⁻² — Ananglaroqə dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u Mening ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u pəhixilik turkini qirayidin, zinahorluk hələtlini kəksining arisidin yaqətsun!

³ Bolmisa, Mən uni kíp-yalingaq kiliq koyimən, tuquləqan künidikidək anidin tuqma kiliq koyimən;

Mən uni huddi qəl-bayawanoqə ohxax qilimən,
Uni bir qəojirək yərgə ayləndurimən,
Uni ussuzluk bilən əltürimən;

⁴ Uning balilirioqə rəhim qilmaymən,
Qünki ular pəhixiliklərdin tərəlgən balilədur.

⁵ Qünki ularning anisi pəhixilik qiləqan,

Ular ni qərnida kətürgüqi nomussizlik qiləqan;

Qünki u: «Mən mənə nan wə süyümni, yung wə kanəpimni, zəytun meyim wə iqimlik-xarəblirimni təminligüqi axniliriməqə intilip ularni qəqliximən» — dedi.

⁶ — Xunga mənə, Mən yolungni tikən-qiləqanliklər bilən qitləp qərxwalimən,
Israilning ətrəpini tam bilən tosimən, u qioqir yollirini tapəlməydiqəqan bolidu.

⁷ Xuning bilən u axnilirini qəqlaydu, biraq ularoqə yetixəlməydu;

Ular ni izdəydu, tapəlməydu;

Xungləxəqə u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioqə qəytimən; qünki əhwalim bugin-kidin yaxxi idi» — dəydu.

etüp, oltureqləxqan bolsa kerək.

1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyojin... dedi» — «Lo-ammi» «Mening həlkim əməs» dēgən mənədə. Bu isim Gomərnin balisining bəxəqərdin boləqanliqini bildüridu, xuningdək Huda əldə Israilning əhwalini kərsitidu. «Mən ular uqün Pərwərdigar bolmaymən» (yaki «Mən silər uqün bolmaymən» yaki «Mən silər uqün «Əzəldin Bar Boloqı» bolmaymən») dēgən ibarə, Hudaning Musa pəyoqəmbərgə tapxuroqan Əz naminə, yəni «Yəhəwə» («Mən Əzümürmə») ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər əlidiqan Hudəyinqar bolmaymən».

1:10 Yə. 32:11; Rīm. 9:25, 26

1:11 «turoqan zemin» — Israilar sürgün qilinoqan zemin bolsa kerək. «turoqan zemindin qikidu» — yaki «turoqan zemində yaxxinidu». Biraq «qikix»ni mundaq təkistlərdə ixlitix adətə «Huda Israiloqə wəda qiləqan zeminoqə qəytx»ni bildüridu. «Yizrəəlning küni» — bu künning nəmə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərunidu. Bu ayət üstədə «qəxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

1:11 Yəx. 11:13; Yə. 3:18; Əz. 37:16, 22; Əf. 2:14, 15, 16

2:1-2 «ananglaroqə dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u pəhixilik turkini qirayidin, zinahorluk hələtlini kəksining arisidin yaqətsun!» — demisəkmə bu səzlər həmə pəyoqəmbərnin əz balilirioqə həmdə Hudaning əz həlkigə eytkənliridur. Təwəndiki səzlər (14-3) əsasən Hudaning Israiloqə boləqan səzliri — Biraq bəziləri pəyoqəmbərnin əz əhwalioqə mäs kəlidu.

2:5 «iqimlik-xarəblirimni təminligüqi axniliriməqə intilip ularni qəqliximən» — «axnilirim» Israil qəqənoqan hərhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nədin Israil ax-təam wə nərsə-kərləkləni Huda əməs, bəlki bu butlar təminləydu, dəp qərayitti.

⁸ — U ziraatlarni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni, Əzliri «Baal» butlarni yasaxka ixlətkən kümüx-altunni kəp qiloquqining Mən ikənlikimni zadi bilmidi.

⁹ Xunga Mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni öz waqtida, Yengi xarablririmni öz pəslidə elip ketimən, Özümdiki ularning yalingaqlikini yepixka kerəklik yung-kanaplririmni bərməy kayturup ketimən;

¹⁰ Həzir Mən uning nomussizlikini axnilirining kəz aldida axkarilaymən, Həqkim uni qolumdin kütquzalmaydu..

¹¹ Xundak kiliip uning tamaxalirioja hatimə berimən;

Uning həytlirioja! Uning «yengi ay»lirioja!

Uning «xabat»lirioja! Kışkisi, uning barlik «jamaət ibadət sorun»lirioja hatimə berimən!

¹² Wə Mən uning üzüim tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran qilimən;

U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix həkqilirimdur!» degənidi;

Mən bularni janggaloja aylandurimən, yawayi həywanlar ularni yəp ketidu..

¹³ Mən uning bexioja «Baal»larning künlirini qüxürimən;

Qünki u xu künliridə ularoja isrik salatti,

U özini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,

Axnilirini qoqlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.

Huda ahir berip yənıla İsrailni muhəbbiti arkilik öziningki kılıdu — «Yizrəəlning küni»

¹⁴ Xunga mana, Mən uning kənglini alimən,

Uni dalaəja elip kelimən, kəngligə səzləymən..

¹⁵ Xundak kiliip Mən uningəja xu yərdə üzümzarlirini kayturimən,

«Akor jilojisi»ni «ümid ixiki» kiliip berimən;

Andin u xu yərdə yaxlik künliridikidək,

Misir zeminidin qikқан künidək küy-nahxa eytidu..

¹⁶ Wə xu küni əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar — «Sən Meni «erim» dəp qakirisən, Ikkinqi Meni «Baal»im deməysən..

2:9 «Xunga mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni ... elip ketimən, Özümdiki ... yung-kanaplririmni bərməy kayturup ketimən» — İsrailar Hudaning yenioja «kaytixi» kerək. Həzir əksiqa Huda ularning yenioja jazalaxka kaytidu.

2:10 «Həzir mən uning nomussizlikini axnilirining kəz aldida axkarilaymən» — muxu «axniliri» degən sözning mənisi həzir səl kəngəytildi. İsrail Hudaning qoqdixioja ixənmay, hərəkəsi butpəras dələtlərgə tayinip ular bilən ittəpəkdax bolmaqki. Biraq Huda Əzigə qilojan bu wapasizliqni həmmə adəmninğ kəzi aldida axkarilaydu.

2:11 «Hatimə berimən; uning həytlirioja! Uning «yengi ay»lirioja!...» — «yengi ay»ning birinqi küni həyt küni hesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi.

2:12 Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5

2:13 «mən uning bexioja «Baal»larning künlirini qüxürimən» — demək, Huda İsrailning «Baal»larəja qoquəjan künlirining təgixlik jəzasini ularning bexioja qüxüridu.

2:14 «Xunga mana, mən uning kənglini alimən, uni dalaəja elip kelimən, kəngligə səzləymən» — «xunga» degən bu səz adəmnə tolimu həyran kılıdu, əlwəttə. Hudaning xəpəiti daim degüdək xundak.

2:15 «Xundak kiliip Mən uningəja xu yərdə üzümzarlirini kayturimən, «Akor jilojisi»ni «ümid ixiki» kiliip berimən; andin u xu yərdə yaxlik künliridikidək, ... küy-nahxa eytidu» — bu ayəttiki bəzi səzlərninğ xərhə: —

–(1) «Akor jilojisi» — Əslidə İsrail Pələstinni ixəjal kiliix qüqün jəng kiliwatқан künlərdə, «Akan» (yaki Ahor, mənisi «awarə») isimlik bir kixi Hudaning kərsətmisigə itəat kilmiojaqka, pütkül İsrail jəngdə məəjlup boldi. Yəxua pəyojəmbərninğ wasitisi bilən Akənninğ gunəhi eniklanəjandin keyin, İsrail Akənni qalma-kesək kiliip əltürüwətti. Andin İsrail düxməndin kütquzuldi. «Akənninğ əlümi ularni kütquzəjan» degili bolidu. Xunga məzkur ayətninğ mənisi, bəlkim birsi ularning gunəhlirini kətürüxi bilən, ular kütquzulidəjan bolidu («Yə.» 7-babni kərinğ).

–(2) «yaxlik künliri» — bəlkim İsrailning «yengi bir əl» tuəqulojəndək, Misirdin qikқан wəqtini kərsitidu.

–(3) «nahxa eytidu» yənə («Manga) jəwab beridu» degənnimu bildüridu.

2:16 «Sən Meni «erim» dəp qakirisən, ikkinqi Meni «Baal»im deməysən» — «kiriş səz»də eytkinimizdək, «Baal» degən səzning bir mənisi «igəm» yaki «erim».

¹⁷ Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aqzingdin elip taxlaymən, Ular bu nami bilən ikkinqi heqkandak əslənməydu.

¹⁸ Xuning bilən Mən ular üqün daladiki haywanlar, asmandiki uqar-qanatlar wə yər yüzidiki emüligüqilər bilən əhdə tüzimən; Mən okya, kiliq wə jəngni sundurup zemindin elip taxlaymən; həlkimni aman-esən yatqüzimən..

¹⁹ Xundak kiliq Mən seni əbədil'əbəd Özümgə baqlaymən; həkkanıylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpətlərdə seni Özümgə baqlaymən; ²⁰ Sadəktlikta seni Özümgə baqlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip yetisən.. ²¹ Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, — «Mən asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu; ²² Yər-zemin ziraətlərnin, yengi xarab wə zəytun meyining təlipini anglaydu; wə bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu! ²³ Wə Mən Özüm üqün uni zeminda teriyəmən; Mən «Lo-ruhamah»oqə rəhim kilimən; Mən «Lo-ammi»oqə: «Mening həlkim!» dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!» — dəydu..

Hoxiya özige wapasizlik kiliq əzidin ayriloqan ayalini qayturup əkilidu

3 ¹ Wə Pərwərdigar manga: — Yənə barəqin, axnisi tərpidin səyülgən, zinahor bir ayalni səygin; gərqə Israillər yat ilahlar tərpiyə eqlip kətkən, «kixmix poxkallarni səygən bolsimu, Mən Pərwərdigar ularoqə kərsətkən səygümdək sən uni səygin, — dedi. ² (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buqday wə yerim homir arpiqə uni özümgə qayturuwaldi m; ³ Mən uningə: «Sən mən üqün uzun künlər kütisən; sən pəhixilik qilmaysən, sən baxqə ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla seni kütimən» — dedim)..

⁴ — «Qünki Israillər uzun künlər padixəhsiz, xəhzadisiz, qurbanlıqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz

2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aqzingdin elip taxlaymən» — ibranıy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israillərin) aqzidin elip taxlaymən».

2:18 Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25

2:19 «Mən seni ... Özümgə baqlaymən» — bu söz adəttə kizni özige əmrigə elixini bildüridu.

2:20 «həkkanıylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpətlərdə... sadəktlikta seni Özümgə baqlaymən» — dēgən sözlər Hudaning kilidolanlrini süpətləydu, əlwəttə. Biraq ixinimizki, bu sözlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muhəbbitigə boləqan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir əzgirix, qong bir mejjidur!

2:20 Yər. 31:33, 34

2:22 «...bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydul!» — «Yizrəəl» dēgən isim «Israil» dēgən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraq Hoxiyaning birinqi oqli «Yizrəəl»ning anisining wapasizlikidin tuəqulup (2:4ni kərüng) andin xu səwəbidin atisidin ayriloqandak, Israil «anisining wapasizliki» bilən Hudasinin ayriloqan bolup, həzir Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu.

2:23 «Mən Özüm üqün uni zeminda teriyəmən» — esimizdə barki, «Yizrəəl» «Hudaning teriojini» dēgən mənida. Hudaning Israil (Yizrəəl)oqə boləqan məksiti, dehqanning **əzi üqün** urukni zeminoqə teriojinoqə ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahirki zamanda, Israil xarakterida, mejjədə, qiloqlanlrinda Hudaning kenglidikidə bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Özini uluqlaydu.

2:23 Hox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

3:1 «kixmix poxkallirini səyidoqan» — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni hərhil butlarəqə atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslək yolida xu kixmixlərni yegəqkə həkikiy «dindarlar» bolup kəldi — gərqə Pərwərdigarning səygüsining obyektı Israil boləqan bolsimu, ləkin Israilning səyüx obyektı nəhayiti bir hil poxkal boləqanidi, halas.

3:2 «...yigirmə kürə buqday wə on kürə arpa» — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. «mən ... uni özümgə qayturuwaldim» — qərioqanda Gəmər kulluk həlitigə qüxüp qəloqan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidoqan həloqə kəlgən. Hoxiya üqün uni setiwelıx səl kiyinrak kərünüdu; uning bəhasioqə yetix üqün puləqə qoxup yənə uni-buni elip kəlix kərək idi.

3:3 «Sən mən üqün uzun künlər kütisən» — demisəkmü buning mənisi, Hoxiya uni hərəkəndəq munasiwəttin ayrip yəloquz turmuxkə qəlduridu. Biraq u əzi uningdin baxqə heqkandəq bir ayaləqə yekınlxmay, uni kütidu.

3:3 Qan. 21:11

wə heq ey butlirisiz kütüp turidu..⁵ Wə keyinrək, Israil baliliri kaytip kelidu wə Pərwərdigar boləjan Hudasini həm Dawut padixahını izdəydu; künlərnin ahirida ular təwrinip əyminip Pərwərdigarnin yenioja, xundakla Uning mehribanlikioja karap kelidu..

2-kisim

Hoxiyaning ayrim-ayrim hawərliri — «I Israil, Mən kandaqmu silərni taxlap qoyimən?!» Yorutulmiojan bir hək

4¹ Pərwərdigarnin səzini anglanglar, i Israil baliliri; qünki Pərwərdigarnin zeminda turuwatqanlar bilən kilidiojan dawasi bar; qünki zeminda heq həkəkət, heq mehribanlik, Hudani heq bilix-tonux yoktur; ² Karəjax-tillax, yaloqanqilik, qatillik, oqrilik, zinahorluk — bular zeminda yamrap kətti; qan üstigə qan təkülidu..³ Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatqanlarning həmmisi jüdəp ketidu; ular daladiki haywanlar həm asmandiki uqar-qanatlar bilən billə jüdəp ketidu; bərhək, dengizdiki beliklarmu yəp ketilidu.

⁴ Əmdi heqkim dəwa kilixmisun, heqkim əyibləxmisun; qünki Mening dəwayim dəl sən bilən, i kahin! ⁵ Sən kündüzdə putlixip yikilisən; pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu; wə Mən anangni həlak kilimən..

⁶ Mening həlkim bilimsizliktin həlak kilindi; wə sənmu bilimni qətkə kəkkanikənsən, Mənmü seni qətkə kəkimənki, sən Manga yənə heq kahin bolmaysən; Hudayingning qanun-kərsətmisini untuqanliqin tüpəylidin, Mənmü sening baliliringni untuymən..⁷ Ular kəpəygənsəri, Manga karxi kəp gunah sadir kildi; Mən ularning xan-xəripini xərməndiqiliklə aylanduruwetimən..

⁸ Ular həlkimning gunahini yəydiojan boləjaqqa, Ularning jeni həlkimning kəbiqlikigə intizar bolidu..

3:4 «Israilar uzun künlər padixahsiz, xahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə heq ey butlirisiz kütüp turidu» — bu ayəttə tiləja elinojan bəzi nərsilər yaqi iqlar (padixah, xahzadə, qurbanlik, əfod) əslidə mahiyiti yaqi, bəzilər pütünləy yaqi əməs. Bu bəxarətin kariqanda, Huda Israil üqün səllimaza yengi bir baxlinixni bekittən. «Tüwrük» bəlkim butpərəsliklə əit boləjan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən qanun boyiqə, bax kahin kiydiojan bir alahidə kalta qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arqilik Hudadin yol soriojili bolatti. «Təbirlər»nimu kərtin.

3:4 Hox. 10:3

3:5 «keyinrək, Israil baliliri kaytip kelidu wə Pərwərdigar boləjan Hudasini həm Dawut padixahını izdəydu» — «Hoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bekittən Dawutning handanlikioja təwə padixahliktin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirki zamanlarda padixah Dawutning oqlı Məsil Əysaning Israilni kütquzidiojanlikinimu kərsətsə kərək.

3:5 Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1

4:1 Mik. 6:2

4:2 «qan üstigə qan təkülidu» — yaqi iltürux wəqələri nəhayiti kəp ikənlikini yaqi (bəzi alimlarning pikriqə) haliojanqə adamlərni tutuwelip ularni butlarəja «insan qurbanlik»i kilidiojanlikini kərsitidu.

4:4 «Mening dəwayim dəl sən bilən, i kahin!» — baxka birhil tərjimisi: «Həlkinq kahin bilən dəwalaxkəndək boldi».

–Lekin bizningqə 4-ayəttiki səzlər kahinoja qarita etilidu; bizning tərjimimiz 5-ayəttiki səzlərgə intayin mas kelidu, dəp karəymiz. İbraniy tilini qüxinix səl təs.

4:5 «pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu» — «pəyoqəmbər» sahta pəyoqəmbərni yaqi (butpərəslik yaqi yalakqilik katarlik səwəblər bilən) əz mənpəitigə setilip kətkən pəyoqəmbərni kərsitidu.

4:6 «Mening həlkim bilimsizliktin həlak kilindi; wə sənmu bilimni qətkə kəkkanikənsən, Mənmü seni qətkə kəkimən...» — bu ayəttiki «bilim» xübhəsiszki, Hudani bilix degənliktur.

4:7 «Ular kəpəygənsəri... Mən ularning xan-xəripini xərməndiqiliklə aylanduruwetimən» — «ular» kahinlarni yaqi (6-ayəttə eytiləjan) «kahinlarning baliliri»ni kərsitidu. «Mən ularning xan-xəripini xərməndiqiliklə aylanduruwetimən» — «kahin bolux» nəhayiti xərəplik ix, əlwəttə. Ularning xərəplik wəzipiliri həlkəqə Hudaning qanun-kərsətmilirini egitixni əz iqigə alidu. Biraq buning ormidə ular əzi «Hudaning qanun-kərsətmilirini untuqan» (6-ayət).

4:8 «Ular həlkimning gunahini yəydiojan boləjaqqa...» — Təwrat dəwridə bisi gunah sadir kəlojan bolsa, undakta u «gunah qurbanlik»ni (gunahini tiləydiojan qurbanlik)ni sunuxi kərək idi. Kahinlarning bundak qurbanliklarning gəxidən

⁹ Wə həlkim kandaq bolsa, kahinlarmu xundak bolidu; Mən kahinlarning tutqan yollarini öz üstigə qüxürimən, öz kilmixlirini bexioqa kayturimən..

¹⁰ Ular yeydu, birak toymaydu,

Ular pahixilik kilidu, birak heq köpəymaydu;

Qünki ular Pərwədigarni tingxaxni taxlap kətti,–

¹¹ Əzlrini pahixilik, xarab wə yengi xarabka beoqixlidi;

Bu ixlar adəmnin əkil-zəhnini bulap ketidu.

¹² Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu,

Ularinag hasisi ularoqa yol kərsitərmix!

Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu,

Ular Hudasinag himayisi astidin pahixilikka qikip,–

¹³ Taoq qokkilorida kurbanlik kilidu,

Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi boləjaqqa dub wə terək wə kariyaəaqlar astidimu isrik salidu;

Xunga kizliringlar pahixilik, kelinliringlarmu zinahorluk kilidu..

¹⁴ Mən kizliringlarni pahixilikliri üqün,

Yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən;

Qünki atiliri əzlrimu pahixilər bilən sirtka qikidu,

«Buthana pahixə»liri bilən billə kurbanlik kilidu;

Xuning bilən yorutulmıoqan bir həlk yiktilidu..

¹⁵ Sən, i Israil, pahixilik kilixing bilən,

Yəhuda gunahka qetilib kalmisun!

Nə Gilgalə kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qikmanglar,

Nə «Pərwədigarning həyati bilən!» dəp kəsəm kilmanglar..

¹⁶ Qünki tərsa bir kisir inəktək, Israil tərsalik kilidu; Pərwədigar kandaqmu pahlanni bakəandək,

məlum bir kisimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular həzir: — «Həlk köprək gunah kilsa, yəydioqinimizmu köp bolidu!» dəp oylıoqan ohxaydu.

4:9 «Həlkim kandaq bolsa, kahinlarmu xundak bolidu» — demək, həlkim jazayimni tartkanikən, sən kahinmu buningdin hali bolmaysən; alahidə imtiyazliring seni kutquzmaydu, əksiqa tartdioqan jazaying tehimu eoqir bolidu.

4:9 Yax. 24:2

4:10 «Ular pahixilik kilidu, birak heq köpəymaydu» — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «pahixə bolup» (butlarəqa qokunoqan bolup), köp «pahixiwazlar» (butlar) bilən billə boləoqan bolsimu, heqəandək payda kərmigən. Baxka hil tərjimisi: «Ular pahixilik kilidu, ləkin heq parawanlaxmaydu».

4:10 Mik. 6:14

4:12 «Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu, ularinag hasisi ularəqa yol kərsitərmix!» — ular «tayiki», «hasisi»ni palqilik, rəmqlik üqün ixlitidu. «Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu, ular Hudasinag himayisi astidin pahixilikka qikip,...» — «kirix səz»imizdə tiləqa elinoqandək, «pahixilik» butpərəslik wə pahixilikning əzini öz iqigə alidu. «Baal» katarlikləroqa qokunux paaliyətləri hərhil pahixilikni öz iqigə aləoqan. Israil Hudaəqa sadik boləoqan ayaldək əməs, bəli wapasis pahixə ayaldək boləoqan.

4:12 Hox. 5:4

4:13 «...Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi boləjaqqa dub wə terək wə kariyaəaqlar astidimu isrik salidu» — ular Hudaning himayisi astidin qikip, nahayiti bir dərəh astida bir buttin himayə soriməktə. «silərnin kizliringlar pahixilik, kelinliringlarmu zinahorluk kilidu» — «(silərnin) kizliringlar... kelinliringlarmu» — Huda «silər» dəgən səz bilən bəlkim yənə kahinlarəqa səz kilidu.

4:13 Yax. 1:29; 57:7; Əz. 20:28

4:14 «Mən kizliringlarni pahixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən; qünki atiliri əzlrimu pahixilər bilən sirtka qikidu...» — dikəkt kixlax ərzyduki, Huda bu kiz-kelinləni əyiblimaydu; Hudaning aldidə, məs'uliyət ularning atiliri (bəlkim kahinlar)ning zimmesididur.

4:15 «Sən, i Israil, pahixilik kilixing bilən, Yəhuda gunahka qetilib kalmisun! Nə Gilgalə kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qikmanglar, nə «Pərwədigarning həyati bilən!» dəp kəsəm kilmanglar» — bu səzlər bəlkim Yəhudaəqa qaritip eytilixi mımkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» Israil zemindiki «yerim butpərəs» tawapəəəlar idi. Amos pəyoəəmbər alikaəan Israil wə Yəhudani bu tawapəəəlarəqa barmaslik, bu yərləəə qetixlik gunahları kilməslik, jümildin Pərwədigarning namini bikar-bihuda ixlətməslik kərək, dəp əəəəənduroqanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoxiya uning əəəəəlrini təkrərlaydu. U yənə Amos pəyoəəmbəəəə əəixip, Israilarning «Bəyt-Əl» (Hudaning əyi)də ətküzəən butpərəslikini əyibləp, xu yəəni «Bəyt-Awən» («yok birnərsə»ning əyi) dəp ataydu.

ularni kəng bir yaylakta ozuklandursun?.

¹⁷ Əfraim butlaroqa qaplasti;

Uning bilən heqkimning kari bolmisun!.

¹⁸ Ularning xarabi tūgixi bilənla,

Ular əzlrini pahixilikka beoxjaylaydu;

Ularning esilzadiliri nomussizlikka əsəbiylərqə məptun boldi.

¹⁹ Bir xamal-roh ularni qanatlıri iqigə oriwaldi,

Ular qurbanlikliri tūpəylidin iza-aħanətkə qalidu..

Əfraimning əhwali qatak, Yəhudaningmu əhwali qatak!

5¹ Buni anglanglar, i kaħinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,

Kulak selinglar, i padixahning jəməti;

Qūnki bu həkūm silərgə bekitilgən;

Qūnki silər Mizpah xəhiridə bir kıltak,

Tabor teqida yeyiloqan bir tor boləqansilər..

² Asiy adəmlərmu kirojın-qapqunoqa qəkūp kətti;

Birəq Mən ularning həmmisini jazaliqūqi bolimən..

³ Əfraimni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;

Qūnki i Əfraim, sən həzir pahixilik kılding,

Israil buləqanoqandur..

⁴ Ularning kılmixlıri ularni Hudasing yenoqa kaytixioqa qoymaydu;

Qūnki pahixilikning rohi ular arisididur,

Ular Pərwərdigarni heq bilməydu..

⁵ Israilning təkəbburluqi əzigə qarxi guwahlik bərməktə;

Israil wə Əfraim əz kəbihlik bilən yikilip ketidu;

Yəhudamu ular bilən təng yikilidu..

⁶ Ular qoy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;

Birəq ular Uni tapalmaydu; qūnki U Əzini tartip ulardin yirəqlaxti..

⁷ Ular Pərwərdigaroqa asiylik kıldi,

Qūnki ular balılarni həramdin tuəqduroqan;

Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yəp ketidu..

4:16 «Pərwərdigar kəndakmu pahlanni bəkkəndək, ularni kəng bir yaylakta ozuklandursun?» — bəxka birhil tərjimə: «Əmdi Pərwərdigar həzir ularni pahlanni bəkkəndək kəng bir yaylakta ozuklanduridu!». Bu ikkinji hil tərjimesining mənisi tuəqra bolsa uning mənisi: «Pərwərdigar Israilni ularni sürgün kılduridu» deqənlik bolidu.

4:17 «Əfraim butlaroqa qaplasti; uning bilən heqkimning kari bolmisun!» — «Əfraim» Israil (ximaliy padixahlik)ning on kəbilisidin əng qongı, u bəzidə Israil (yəni, on kəbilə)ning əzigə wəkil bolidu.

4:19 «Bir xamal-roh ularni qanatlıri iqigə oriwaldi,...» — ibraniy tilidə «xamal» wə «roh» bir səz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular pahixilik-butpərəslik bir pasik roh (jin) təripidin pütünləy əzduruluq ketildi.

5:1 «Silər Mizpah xəhiridə bir kıltak, Tabor teqida yeyiloqan bir tor boləqansilər» — nemixkə «Mizpah» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kəp iltipatlirioqa wə məditigə erixkən. Bu bəxarəttin qarioqanda, bu ikki jay həzir əksiqa butpərəslik yaki birhil ədalətsizlik yürğüzülgən jaylar bolup kəldi.

5:2 «Asiy adəmlərmu kirojın-qapqunoqa qəkūp kətti; ...» — bu ayətiki «kirojın-qapqun» deqən səz bəzi alimlarning pikriqə balılarni qurbanlik kılixni əz iqigə alidu. Bundaq ixlar Qənaandiki əllərnin butpərəslikidə kəp kərülətti. Bəxka hil tərjimilərmu bar.

5:3 «i Əfraim, sən ... pahixilik kılding» — Əfraimning Pərwərdigardin wəz keqip butlaroqa baqolıxni «rohiy pahixilik»kə barəwərdur.

5:4 Hox. 4:12

5:5 Hox. 7:10

5:6 «qoy, kala padilirini elix» — kəp qurbanliklarni kılixni məksiti kılidu, əlwəttə.

5:7 «yengi ay» — həyt yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu wəqittin baxlap ularning aman-əsənlik wə mustəkillikioqa

⁸ Gibeahda sunayni,

Ramahda kanayni qelinglar;

Bəyt-awəndə agah signalini anglitinglar;

Kəyningdə! Qara, i Binyamin!

⁹ Əfraim əyiblinidiqan künidə wəyranə bolidu;

Mana, Israil kəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan kildim!

¹⁰ Yəhudaning əmiriliri pasil taxlarni yetkigüqigə ohxaxtur;

Mən ular üstigə şəzipimni sudək təküwetimən.

¹¹ Əfraim horlanoqan, jazayimda ezilgən,

Qünki u öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni qoşlap yürdi.

¹² Xunga Mən Əfraimoşa küyə kurti,

Yəhuda jəmətigə qiritkük bolimən.

¹³ Əmdi Əfraim əzining kesilini,

Yəhuda öz yarisini kərgəndə,

Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardı,

«Jedəlhər padixah»oşa təlipini yollidi;

Birək u həm silərni şakəyalmaytti,

Həm yaranglarnimu dawaliyalmaytti.

¹⁴ Qünki Mən Əfraimoşa xirdək,

Yəhuda jəmətigə arslandək bolimən; Mən, yəni Mənki, ularni titma-titma kiliwetip, ketip kalimən;

Ularne elip ketimən, kütquzalaydiqan heqkim qikmaydu;

¹⁵ Mən ketimən, ular gunahini tonup yetip, yüzümni izdimigüqə öz jayimoşa qaytip turimən;

Bexioşa kün qüxkəndə ular Meni intilip izdəydu.

Israilning yüzəki jawabi

6¹ «Kelinglar, Pərwərdigarning yenioşa qaytayli;

Qünki U titma-titma kiliwətti, birək şakəytidu;

Uruwətti, birək bizni tengip qoyidu.

² U ikki kündin keyin bizni janlanduridu;

Üqinqi küni U bizni tirilduridu,

Biz Uning yüzü aldida həyat yaxaymiz!

hatimə berilidu, xu wəqit kəlgəndə ularoşa bulang-talang kılqilarning yoli eqilidu, deməkqi. Bu wəqəning təpsilatining kəndək bolidiqanlikini pəkət pərzəla kılalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin'ala eytiloqan təjawuzqilik «yengi ay»da baxlinarmikin?

5:8 «Gibeahda sunayni, Ramahda kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agah signalini anglitinglar; kəyningdə! Qara, i Binyamin!» — Binyamin on ikki kəbilining biri, Yəhudaşa bekindi boloqan, «Israil», yəni «ximaliy padixahlik»ning jənubiy qeğrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyə bar: — (1) Yəhuda əzi Israiloşa təjawuz kildidu, andin Israil bilən Yəhuda bir-biri bilən soxuxidu; nətəjidə Israil Asuriyədin yardım soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəhudaning həkümranlarning jahangirliki, əjizlarni bozək kılıp eksplritatsiyə kiliwatkanliki kərsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsinin təjawuz kildidiqanlikini kərsitidu (miladiyədin ilğiriki 733-yili ular Israilning ximaliy kəbililiri elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoqal kildi: 702-yili Yəhudaşa təjawuz kildi).

—Biz ikkinqi imkaniyətkə mayilmiz. Israilning jənubiy qeğrisioşa tutaxkan bu xəhərlər kistəkə elinidiqan bolsa (hujum ximaldin kəlgən əhwəlda), undakta Israilning kəloqan jayliri nemidegən kiyibilidiqan bolidu! Israil Asuriyədin yardım sorioqandin keyin (xundakla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular tərpidin wəyran kilinoqan.

5:11 «Əfraim... öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni qoşlap yürdi» — «paskinilik» bəlkim birhıl butni kərsitidu.

5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardı, «jedəlhər padixah»oşa təlipini yollidi» — Asuriyəliklər öz padixahioşa bərgən unwanni, yəni «Uluq Padixah» degənnin imlasini Hoxiya kəstən əzgərtip, uni kinayə bilən «Jedəlhər Padixah» (ibraniy tilida «Yarək padixah») dəp ataydu. Əməliyəttə Asuriyə padixahliri dəl muxu harakterda boloqan, u baxkə əllər bilən soxuxuxkə həkəndək bahənə-səwəbləni qikəroquqi idi.

«Hoxiya»

³ Wə biz Uni bilidioqan bolimiz!

Biz Pərwərdigarni tonux həm bilix üqün intilip qoşlaymiz!

Uning bizni kutkuzuxka qiqixi tang səhərning boluxidək mukərrər;

U yenimizəqə yamoqurdək, yər-zeminni suqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!..

Hudaning dad-pəryadi

⁴ I Əfraim, seni kəndək kılsam bolar?

I Yəhuda, seni kəndək kılsam bolar?

Qünki yaxxilikınglar səhərdiki bir parqə buluttək,

Tezdin yokaq ketidioqan xəbnəmdəktur.

⁵ Xunga Mən pəyoqəmbərlər arkilik ularni qepiwətkən;

Aoziimdiki səzlər bilən ularni ɵltürüwətkənmən;

Mening həkümüüm tang nuridək qiqidu..

⁶ Qünki Mən kurbanliklardin əməs, bəlki mehir-muəbbəttin,

Kəydürmə kurbanliklardin kərə, Hudani tonux həm bilixin hursənlik tapimən..

⁷ Biraq ular Adəm'atidək əhdigə itaətsizlik kıloqan;

Ular mana xu yol bilən Manga asiylik kıloqan..

⁸ Gilead bolsa kəbihlik kıloquqlarning xəhiri;

U qan bilən boyaloqan.

⁹ Karəqqılar adəməni paylioqandək,

Kahınlar topi Xəkəmgə baridioqan yolda kətillik kılməktə;

Bərhək, ular iplaslik kılməktə.

¹⁰ Israil jəmətidə yirginlik bir ixni kərdüm;

Əfraimning pəhixiliki xu yərdə tepilidu,

Israil buloqandi.

¹¹ Yənə sangimu, i Yəhuda, terioqan gunəhliringning həsuli bekitilgəndur!

7¹ Mən Əz həlkimning asaritini buzup taxlap, azadlikqə erixtüyəy degəndə,

Mən Israilni sakaytay degəndə,

Əmđi Əfraimning kəbihliki, Samariyəning rəzillikimu axkarilididu;

Qünki ular aldamqilik kılidu;

6:3 «U yenimizəqə yamoqurdək, yər-zeminni suqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!» — «keyinki yamoqur» bolsa Kənaanda (Pələstində) 3- yəki 4-ayda yaoqidu, u ətiyazlik ziraətlərnin pixixida həlkilik rolini oynaydu. Bu yamoqurlar bolmisa həsul bolmaydu. «Biz Uni bilidioqan bolimiz!... U ... «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!» — alimların bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirki zamanda towa kılidioqan duasi (qünki Israilar Hoxiyaning dəwridə towa kıloqan əməs); (2) bu Hoxiya pəyoqəmbərnin: «Pərwərdigarning yenioqə kaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoqdiki yüzəki bir inkasi, halas. Səzlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp qaraydu (4-ayətni kəring). Xunga biz üqinqi imkanıyətə qayilmiz. Qünki bu səzlərdə əz gunəhni ətirap kılidioqan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa kılidioqan səzlər bar boləqan bolsa intayin yaxhi bir dua bolattı; 14-babta həkikij yə towa kılidioqan dua tepilidu.

6:5 «Mən pəyoqəmbərlər arkilik ularni qepiwətkən...» — Huda pəyoqəmbərləri arkilik nuroqun kətim Israiləqə jazasini elip baridioqan həkümlirini ukturoqanidi; demək, u dərhal jazalirini əwətməydu, bəlki əwwal pəyoqəmbərləri arkilik aqəhləndurup, towa kılix pursitini beridu; pəkət towa kılmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israilar «qepiwətilgən, ...ɵltürüwətilgən» idi. Yukirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni kutkuzuxka qiqixi ... tang səhərning boluxidək mukərrər» degənidi, biraq həzir Huda: «Mening həkümlirim tang nuridək qiqidu» dəydu.

6:6 «Mən kurbanliklardin əməs, bəlki mehir-muəbbəttin, kəydürmə kurbanliklardin kərə, Hudani tonux həm bilixin hursənlik tapimən» — Huda Musa pəyoqəmbər arkilik kurbanliklarni tələp kıloqan. Biraq keyinki kəp pəyoqəmbərlər arkilik, bular Mening ahirki məksitim əməs, bəlki: (1) Əz həlkimning manga karətkən qing kənglidiki ibadət wə muəbbəttini izdəymən (xundək ixlar pəkət Məsihning nijati wə Mukəddəs Rəh arkilik əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) kurbanliklər sunuloqanda, əgər ihlasənlik wə muəbbətt bolmisa, undəktə ularni kılmioqıninglar tüzük, dəp ukturoqan.

6:6 Mat. 9:13; 12:7

6:7 Hox. 8:1

«Hoxiya»

Ooqrlar bolsa besüp kiriwatidu,
Karakqlar topi sirtta bulangqilik kiliwatidu.

² Ular kenglidä Mening ularning barlık rəzilliklerini esimdə tutkanlıqimni oylimaydu;
Həzir ularning kilmixliri əzlirini kıstawatidu;
Bu ixlar köz aldimidur.

Ordidiki suykəstlər

³ Ular padixahni rəzillikliri bilən,
Əmirlərni yaloqan gəpliri bilən hursən kildu;

⁴ Ularning həmmisi zinahorlar;
Ular naway ot saloqan tonurdək;

Naway hemirni yuqurup, hemir boluquqə uning otini yənə uləyaytmaydu;

⁵ Padixahimiz təbrikləngən künidə, əmirlər xarabning kəypi bilən əzlirini zəipləxtürdi;
Padixah bolsa mazak kıləuqlar bilən kəl elixixkə intildi!

⁶ Qünki ular kenglini tonurdək kizitip suykəst püküp kəyoqanidi;
Keqiqə ularning qəzəpi qoqlinip turidu;
Səhərdila u yanoqan ottək yalkunlap ketidu..

⁷ Ularning həmmisi tonurdək kiziktur, ular öz sorəqilirini yəp ketidu;
Ularning barlık padixahliri yikildi —
Ulardin heqkim meni nida kılıp qəqirmaydu!

Hudaning tərbiyisini qəbul kilmaydioqan bir həlk

⁸ Əfrayim yat kəwmlar bilən arilixip kətti;
U «erülmigən bir kəturmaqədketur..

⁹ Yat adəmlər uning küqini yəp kətti, biraq u heq səzməydu;
Bərhək, bexining u yər-bu yeridə aq qəqlar kərünidu, biraq u heq bilməydu;

7:4 «Ularning həmmisi zinahorlar; ular naway ot saloqan tonurdək...» — «ular» bəlkim kaħınlar (ular yukiridiki ayətlərnin əsasiy obyektı). Əslidə kaħınlar «muqəddəs kənan»ni bilgini üqün, padixahning ordısında muħim roli boluxı kerək idi. Əksiqə ular padixahni əltürüxni kəstləydu. «Ular naway ot saloqan tonurdək; naway hemirni yuqurup, hemir boluquqə uning otini yənə uləyaytmaydu» — naway hemirni boldurux üqün səl issik ətsun dəp tonurning yenioqə koyidu, biraq xu waqıtlarda tonurning otini uləyaytmaydu.

7:5 «Padixah bolsa mazak kıləuqlar bilən kəl elixixkə intildi!» — «mazak kıləuqlar» yənə kaħınlar (wə sahta pəyoqəmbərlər?) boluxı mumkin. Əslidə padixahni kəoqıdixı kerək boləqan əmirlər məst boləqanda, padixah əzini kəst kılmaqqı boləqan «mazak kıləuqlar» bilən «kəl tutuxup», heq bilməyła hətərlək əhwəloqə qūxıdu.

7:6 «Keqiqə ularning qəzəpi qoqlinip turidu» — baxkə birhil tərjimisi «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». «... Ular kenglini tonurdək kizitip suykəst püküp kəyoqanidi; ... səhərdila u yanoqan ottək yalkunlap ketidu» — 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixah ordısında məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxtırdı. (2) əmirləri məst bolup kətti. (3) padixahni kəstlən kaħınlar keqiqə pürsət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixahkə boləqan nəpriti tonurdiki yalkunloqan ottək partlıdı wə ular padixahni əltürüwətti.

7:7 «Ulardin heqkim meni nida kılıp qəqirmaydu!» — «ulardin» — bəlkim padixahlardin.

—Məzkur bəxərətlərnin İsrailning əng ahırkı padixahliridin kaysisini kərsitidioqanlıqioqə birnemə demək təs. İsrail padixahlıqının ahırkı yilliridə alta padixah təhtkə olturoqan. Altısidin tət padixah kəstlinip əltürülgən. Bu wəqəlar Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan kılinoqan. Həlkilik nuqtılar xuki: (1) kaħınlar intayin rəzil; zinahor, qatıllar idi. (2) az dəgəndimu bir padixah ular taripidin kəstlinip əltürülgən; (3) əmirlər intayin bihud adəmlər, padixahning bihətərlikini heq oylimaytti; (4) padixahlarning heqkəysisi Hudaqə tayanmıdı (xunglaxkə «yikildi»). (5) kaħınlar kəp «sotqlar»nimu kəstləp əltürdi (7-ayət).

7:8 «Əfrayim yat kəwmlar bilən arilixip kətti» — «Əfrayim»ning məzkur kitabta İsrailning ornıda yaki İsrailoqə wəkil kılıp kəp ıxıtlılxının səwəbi, bəlkim bu waqıtta İsrailning ximaliy kəbililiri Asuriyə taripidin allıqəqan elip ketilgən; Əfrayim kəbilisi yaloquz kəloqanidi. U «erülmigən bir kəturmaqədketur» — demək, bir taripi kəyüq, bir taripi pixmioqan. İsrail bəlkim baxkə kəwmlar bılər kəp arilixip, bir taripi butpərəslərgə ohxax bolup kəloqan, «kəyüq kətkən»; biraq ular Huda tərəptə heq pixmioqan, ularning Huda bilən boləqan munasiwiti yəq dəyərlik.

7:8 Zab. 106:35

7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti» — «uning küqi» bəlkim İsrailning iradisi, iman-ətiqadını kərsitidu. Ular butpərəs həlk bilən kəp arilixip etikadi ajızlaxkən. Baxkə alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kərsitidu.

«Ҳохиya»

¹⁰ Xuning билән Israilning təkəbburluķi ʔezigə kārxi guwah beridu;
Ular Pərwərdigar Hudasining yenioķa kəytmaydu;
Yaki xundak ixlar bexioķa qūxkən bolsimu, yənila Uni izdiməydu.

¹¹ Əfraim heq əķli yok nadan bir pahtəktək;
Misiroķa kərap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu;

¹² Ular baroķanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;
Huddi asmandiki uqar-ķanatları toroķa qūxürgəndək ularni qūxürimən;
Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən..

¹³ Ularoķa way! Qūnki ular Məndin yirəķlixip tenip kətti!

Ular ھاlak bolsun! Qūnki ular Manga wapəsizlik kildi!

Mən ularni kutquzup hərlükkə qikiray degəndə,
Ular Mən toqrułuk yaloķan gəp kilidu!

¹⁴ Ular ornida yetip nalə kילוanda,
Manga kənglidə heq nida kilmidi;
Ularınq jamaətkə yiojilixi pəķət ax wə yengi xarab üqündur, halas;
Ular Məndin qətləp kətti..

¹⁵ Bərħək, Mən əsli ularni tərbiyiləgənmən,
Ularınq biləķlirini qenikturup küqəytküzgənidim;
Biraķ ular Manga kārxi yamanlık kəstləwatidu.

¹⁶ Ular buruldi — biraķ buruluxi Həmmidin Aliy Boləuqioķa kəytix üqün əməs;
Ular aldamqi bir okyaoķa ohxax.

Ularınq əmirliři əzlırining oķaljiranə til-aķanətliri wəjidin kiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə kəlduridu..

«Ular xamal teriydu, kəra kuyunni oridu!»

8¹ Kanayni aoķzingoķa saloķin!
Pərwərdigarning əyi üstidə bir kərutaz aylinip yüridu!
Qūnki ular Mening əhdəmnı buzoķan,
Təwrat-ķanunumoķa itaətsizlik kילוan..

² Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlķi Seni tonuymiz!» dəp warķiraydu.

³ Israil yaxhilik-məhribanlıkni taxliwətkən;
Xunga düxmən uni kəoqılaydu..

7:10 Həx. 5:5

7:11 «Əfraim... Misiroķa kərap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu» — Israil tolimu tuturuksiz bolup, Hudaning səzigə heq ixənmay, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardım soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloķa satkunluk kilidu.

7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən» — ayətning ahirķi bu kismning baxķa ikki tərjimisi: «ularning jamaiti anglijoandək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» dəp anglijoqinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxķa tərjimilirimu uqrixı mumkin. İbraniy tilini qūxinix təs.

7:14 «Ularınq jamaətkə yiojilixi pəķət ax wə yengi xarab üqündur, halas» — demək, ularning heytliri Huda üqün əməs, pəķət əz tamaxiliri üqün ətķüzülıdu.

—Baxķa birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) əz ətlirini tilidu».

7:16 «Ular buruldi — biraķ buruluxi Həmmidin Aliy Boləuqioķa kəytix üqün əməs; ular aldamqi bir okyaoķa ohxax» — «aldamqi okya» tüp-tüz atmaydu, oķlar hərdəim buruluپ ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi kismning baxķa hil tərjimiliri bar.

7:16 Zəb. 78:57

8:1 «Pərwərdigarning əyi üstidə bir kərutaz aylinip yüridu!» — kərutaz pəķət əlülkərgə yaki «ələy dəp kəloķan» janiwarlaroķa kizikidu, əlwəttə (baxķa hil tərjimiliridə «bürküt» deyilidu).

8:1 Kən. 28:49; Həx. 6:7

8:3 «Israil yaxhilik-məhribanlıkni taxliwətkən» — bu ikki bislik səz; ular əzlıri yaxhilik kilixtin kəl üzgən wə xuning bilən təng, Hudaning yaxhilikdin məhrum boləķan.

⁴ Ular özleri padixahlarni tikligən, biraq Mən arkilik əməs;
Ular bəziləni əmir kıləjan, biraq uningdin həwirim yok;
Ular öz jeniəja zamin bolux üqün,
Əzlrigə butlarni kümüx-altunliridin yasiojan..

⁵ I Samariyə, sening moziying seni taxliwəttil!
Mening qəzipim ularəja qozəqaldi;
Ular qaqanoqəja pakliktin yirək turidu?.

⁶ Xu nərsə Israildin qıqənoqu —
Uni bir hünərwən yasiojan, halas; u Huda əməs;
Samariyəning moziyi dərwəkə parə-parə qeqiwetilidu!

⁷ Qünki ular xamal teridi, xunga kara kuyunni oridu!
Uların xadisida heq baxaklar yok, u heq ax bərməydu;
Həttə ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaləjan bolatti..

⁸ Israil yutuwelindi;
Ular yat əllər arisida yarimas bir qaqa bolup qaldi;
⁹ Qünki ular yaloquz yürgən yawayı exəktək Asuriyəni izdəp qıkti;
Əfraim «axna»larni yalliwalidi.

¹⁰ Gərqə ular əllər arisidin «yalliwaləjan» bolsimu,
Əmdi Mən ularni yioqib bir tərəp kilimə;
Ular tezla «əmirlərləning xahi»ning besimi astida toləjinip ketidu..

¹¹ Əfraim «gunah kurbanlik»liri üqün kurbangahlarni kəpəytkini bilən,
Bular gunah qozəjaydiojan kurbangahlar bolup qaldi..

¹² Mən uning üqün Təwrat-qanunumda kəp tərəplimə nərsiləni yazəjan bolsammu,
Ular yat bir nərsə dəp hesablanmaqta.

¹³ Ular kurbanlikləroja amraq! Ular Manga kurbanlikləlarni kiliپ, gəxidən yəydu,
Biraq Pərwədigar bulardın heq hursənlik almaydu;
U ularning kəbihlikini həzir esigə kəltürüp,
Gunahlırini öz bəxiəja qüxüridu;
Ular Misiroja qaytidu!.

¹⁴ Qünki Israil öz Yasioquqisini untup, «ibadəthana»larni küridu;
Yəhuda bolsa istihkamlaxturulojan xəhərləni kəpəytkən;
Biraq Mən ularning xəhərliri üstigə ot əwətimən,
Ot bularning kəl'ə-ordilirini yəp ketidu.

8:4 «Ular özleri padixahlarni tikligən, biraq mən arkilik əməs» — «uningdin həwirim yok» — demək, bu ix Manga yat boldi, Mən uni etirap kildim.

8:5 «I Samariyə, sening moziying seni taxliwəttil!» — bu kinayilik gəp. Israildiki mozaı xəlidiki but ularni kütəkmiojan. «Baal» wə ularning əng qong tawapgağı «Bəyt-Əl»diki butmu «mozaı xəli»də idi (baxka hil tərijilirimu bar).

8:7 «Ular xamal teridi, xunga kara kuyunni oridu! Uların xadisida heq baxaklar yok, u heq ax bərməydu; həttə ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaləjan bolatti» — Israilar hərdaim «Baal»din yaxı həsul tilətti. Uların oylixiqə «Baal»ning «aləhidilikini» «möl həsul berix»mix.

8:10 «Ular tezla «əmirlərləning xahi»ning besimi astida toləjinip ketidu» — «əmirlərləning xahi» Asuriyə padixəning məhsus bir unwanı.

8:11 «Əfraim «gunah kurbanlik»liri üqün kurbangahlarni kəpəytkini bilən, bular gunah qozəjaydiojan kurbangahlar bolup qaldi» — «gunah kurbanlik»lar toəprulək «Law.» 4-5-bablarni kəring.

—Məzkur kurbangahlarni «Pərwədigaroja atəp» yasəjanidi. Əslidə Hudaning kərsətmiliri boyiqə Yerusalemdindiki ibadətjanining kurbangahidin baxka, Israilarnıng heqəandək kurbangahni yasimasliki kərək. Dərwəkə, ular yasəlojandin keyin, tezla butpəras tawapgaqləroja aylinip qəlojanidi.

8:13 «Ular kurbanlikləroja amraq! Ular Manga kurbanlikləlarni kiliپ, gəxidən yəydu,...» — bu ayətning hərhil tərijimiliri boləjini bilən, omumiı mənisi tərijimimizningkidək. «Gunahlırini öz bəxiəja qüxüridu; ular Misiroja qaytidu!» — Misir Israilar tunji kətimlik əsirlikkə yaki kullukka qüxkən jay.

Kuruk huxallik wə heytlar

9¹ I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; Qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixiliklə berilding;

Hər bir hamanda sən pahixə həkkigə amrak bolup kəttin.

2 Haman wə xarab kəlqiki ularni baqalmaydu;

Yengi xarab uni yərgə karitip qoyidu.

3 Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;

Əfraim bəlki Misiroğa qaytidu,

Ular Asuriyədə haram tamakni yəydu.

4 Ular Pərwərdigarğa heq «xarab hədiyə»lərni kuymaydu,

Uların qurbanlikliri uningğa heq hursənlik bolmaydu; ularning neni matəm tutquqılarning nənidek bolidu;

Uni yegən hər kim «napak» bolidu;

Bu nan hərgiz Pərwərdigarning öyigə kirməydu.

5 Əmdi «jamaətlərnin ibadət sorunliri» künidə, «Pərwərdigarning heyti» bolğan künidə kəndək kılarsilər?

6 Qünki mana, ular həttə həlakəttin qaqqan bolsimu, Misir ularni yiojiwelip,

Andin Memfis xəhəri ularni kəməp qoyidu.

Uların qədirlilik kümük buyumlrini bolsa, qaqqaklar igiliwalidu;

Uların qədirlirini yantak-tikənlər basidu.

7 Əmdi hesablixix künliri kəldi,

Yamanlıq qayturidioğan künlər kəldi;

Israil buni bilip yətsun!

Sening qəbihlikingning kəplüki tüpəylidin,

Zor nəpriting bolğını tüpəylidin,

Pəyoğəmbər «əhmək», rohkə təwə boluqu «sarang» dəp hesablinidu.

8 Pəyoğəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoğan kəzətdur;

9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixiliklə berilding; hər bir hamanda sən pahixə həkkigə amrak bolup kəttin» — (bu bəbtiki həwər toqruluk) Israil butpərəslik yolioğa kirgən bolsimu, ular təhi «həmmə din ohxə» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» etküzüwatatti, xundakla xu paaliyətlirini kəpləp etküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənə Musa pəyoğəmbərgə buyruloğan kona heytlərnimu saklap qəlojanidi, ularğa nəhayiti kəngül bələtti; muxundək heytlərnin bolğoinidin huxal boluxup, hey-təyram tərəpliridə heli «dindar» bolup ketixti. Hoxiya pəyoğəmbər muxu bəbtiki həwərnə küz bayrimida, yəni «kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da ularğa yətküzgən bolsa kərək.

— «Haman» yilning əjirining nətijsini yiojiديوğan jay bolup, huxallik bolidioğan bir sorun, əlwəttə. Biraq pahixə ayallar (həknin puli bilən) pat-pat xu sorunlarğa qikatti. Israillər hamənliridə bəlkim ikki jəhəttə pahixilik kılatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) rohiy jəhəttə «Baal»ğa qokunup uningğa rəhmət eytx paaliyətliridə.

9:4 «... Uların neni matəm tutquqların nənidek bolidu; uni yegən hər kim «napak» bolidu; bu nan hərgiz Pərwərdigarning öyigə kirməydu» — Musa pəyoğəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgkən bolsila, «napak» dəp hesablinatti. «Napak» axni yegən adəmnin özimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutqan» adəmlərnin hamisi (bir məzgilqə) «napak» dəp hesablinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida hərdəim «haram-napaklik» bilən uqraqqaq, hərdəim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning öyigə» əzliri kirixi, xundakla hər kəndək «ax hədiyə»ni elip kirixi kət'iy mən'i kılinoğan.

9:5 «Əmdi «jamaətlərnin ibadət sorunliri» künidə, «Pərwərdigarning heyti» bolğan künidə kəndək kılarsilər?» — bu butpərəs həlkning «napak bolidioğanlik» «Pərwərdigarning heytlirini təbrikliyəməslik», «ibadət sorunlirioğa kətnixəməslik» kətarliklər ularğa eojir kəlgənlik bəlkim okurmənlərgə qəlitə tuyulidu. Biraq əslidə durus bolğan bu paaliyətlər hurapiy ixlarğa aylinip qəlojandin keyin, ular «bularni hərdəim kılmasaq «yaman bolidu» dəp oylap, qorkup yürgən bolsa kərək. Tirik Hudadin qorkmay, hurapiylik yolioğa hiləplik kilitin qorkux, hər bir həlkə nəhayiti nomus kəltüridioğan bir ixtur.

9:6 «Andin Memfis xəhəri ularni kəməp qoyidu» — Memfis xəhəri yooğan, həywətlək yər bolğanlik qün dangki qikqan. «Uların qədirlilik kümük buyumlrini bolsa, qaqqaklar igiliwalidu; ularning qədirlirini yantak-tikənlər basidu» — bu ayəttə «qədirlilik kümük buyumlrini» wə «qədirliri» bolsa kümük bilən həlləngən butlar, xundakla xu butlarğa «makan bolğan» qədirlər kəzdə tutuluxi mumkin.

9:7 «Əmdi hesablixix künliri kəldi» — «hesablixix künliri» ibranıy tilidə «yoklax künliri».

Birak uningqja barlik yollirida qiltaklar qoyulojan,
Hudasining eyidimu nəprət uni kütməktə..

⁹ Gibeahning künliridikidək ular əzlrini qongkur bulojojan,
U ularning kəbihlikini esigə kəltüridu,
Ularining gunahlrini jazalaydu..

¹⁰ — Qəl-bayawanda üzüm uqrap qalojandək, Mən sən Israilni tapkan;
Ənjür dərihidə tunji pixkan mewini kərgəndək, ata-bowilirlinglarni yahxi kərgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardı,
Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoqixlidi,
Ular əzlrining «səyğüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi..

¹¹ Əfrainning bolsa, xan-xəripi kuxtək uqup ketidu
— Huddi tuqulux bolup baqmiojandək,
Hamilə bolup baqmiojandək,
Boyida apiridə bolux bolup baqmiojandək!.

¹² Həttə ular pərzəntlrini qong qilojan bolsimu,
Mən lekin ularni birini qaldurmay juda qilimən;
Bərħək, ulardin ayrilip kətkinimdin keyin, ularning həlioja way!

¹³ Mən kərginimdə, Əfrainning əhwali qimənzarda tiklənən bir «Tur xəhəri»dək idi;
Birak Əfrain balilirlini kətl qiloqujoja qikirip beridu..

¹⁴ Ularqja bərgin, i Pərwərdigar — zadi nemə bərgining tüzük? — Ularqja bala qüxüp ketidiojan
baliyatku, kuruk əmqəklərnı bərgin!..

¹⁵ Ularining barlik rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu;
Qünki Mən xu yərdə ulardin nəprətləndim;
Ularining kilmixlirining rəzilliki tüpəylidin,
Uları öyümdin həydiwetimən;

Mən ularni yənə səyməymən;
Ularining əmirilrining həmmisi tərsalik qilidu..

¹⁶ Əfrain əmdi uruwetildi;
Ularining yiltizi kaqjirap kətti, ular heq mewə bərməydu;
Həttə ular mewə bərsimu, baliyatkusining səyümlük mewilirlini öltürüwetimən..

9:8 «Pəyojəmbər bolsa Əfrain üstigə Hudayim bilən billə turojan kəzətdidur; ... Hudasining eyidimu nəprət uni kütməktə» — həqiqi pəyojəmbərnı düxmanlırı (kahınlar və sahta pəyojəmbərlər bolsa kerək) həttə Hudaning ibadəthanisidimu uni kəstliməkqi boluwatatti.

9:9 «Gibeahning künliridikidək ular əzlrini qongkur bulojojan,...» — Gibeah xəhəridə baqqiwazlik həm katillik yüz bərgən, Israilni nəhayiti xərməndiqilikə qaldurojan («Hak.» 17-19-bablar).

9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardı» — «Baal-Peor» degən but və bu butka munasiwətlik nomussizlik «Qəl.» 25-babta hatirilənən. Demisəkmı, bu ixlar Israil qəl-bayawanda yürğən wəqıttə yüz bərgən. «Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoqixlidi, ular əzlrining «səyğüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi» — demək, ular əzlrini qokunojan yirginqlik butka ohxax boldi.

—Baxka birhil təjrimisi «...əz səyginigə ohxax yirginqlik boldi».

9:10 Qəl. 25:3; Zəb. 106:28

9:11 «Əfrainning bolsa, xan-xəripi kuxtək uqup ketidu» — «Əfrainning xan-xəripi» ularning pəhri boləjan əwlad-pərzəntini kərsətidu. Huda ularni aqahlandıriduki, əwlad-pərzəntinglar məwjut bolup baqmiojandək bolisilər (12-ayətnimu kəring).

9:13 «Mən kərginimdə, Əfrainning əhwali qimənzarda tiklənən bir «Tur xəhəri»dək idi» — «Tur» Liwanoja jaylaxkan küqlük və mustəhkəm port-dələt idi. Baxka tət hil təjrimisi bar. İbraniy tilini qüxinix təs.

9:14 «Ularqja bala qüxüp ketidiojan baliyatku, kuruk əmqəklərnı bərgin!» — pəyojəmbərnı bu duasi bəlkim ularni balılarning kətl qilinixi azabini kərmisən, degənni bildüridu.

9:14 Luqa 23:29

9:15 «Ularining barlik rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu» — «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpərəs tawapgaıı idi.

9:15 Yəx. 1:23; Hox. 4:15; 12:12

9:16 «Ularining Əfrainning yiltizi kaqjirap kətti, həttə ular mewə bərsimu» — muxu yərdə balılarnı kərsətidu. Ayətning ikkinqi qışmini kəring.

¹⁷ Mening Hudayim ularni qətkə qakti,
Qünki ular uningoğa qulaq salmidi;
Ular əllər arisida sərsan bolidu.

Pərwərdigarni izdəx waqti kəldi

10¹ İsrail baraxsan bir üzüm telidur;

U əzi üçün mewa qikiridu;
Mewisi kəpəygənsəri u qurbangahlarınımı kəpəytkən;
Zeminining esillikidin ular «esil» but tüvrüklirini yasidi...

² Ularning kəngli ala;

Ularning gunahkarlığı hazır axkarilidur;
U ularning qurbangahlarını qeqip oçulitidu,
Ularning but tüvrüklirini buzuwetidu.

³ Qünki ular pat arida: «Bizdə padixah yok, qünki Pərwərdigardin qorqmıdık;
Padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə kılıp beridu?» — dəydiqan bolidu...

⁴ Ular gəplərni kiliweridu, əhdini tüzüp qoyup yaloqandin kəsəm iqudu;
Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu...

⁵ Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üçün oçəm-əndixigə quxidu;
«Bəyt-Awən»dikilər dərwəqə uning üstigə matəm tutidu,
Uning «butpərəs kahin»lirimu uning üçün xundək qilidu;
Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xərip»i üçün azablinidu,
Qünki u sürgün qilindi!

⁶ Bərhək, xu nərsə «Jedəlhör padixah» üçün hədiyə qilinip, Asuriyəgə kətürölüp ketilidu;
Əfraim iza-ahanətkə kalidu,
İsrail öz «əqli»din hijil bolidu...

⁷ Samariyəning bolsa, padixahı dengiz dolqunliri üstidiki həxəktək yoxılıp kətti;

⁸ «Awən»diki «yukiri jaylar», yəni «İsrailning gunahı» bitqit qilinidu;
Qurbangahlarını tikən-jioqanlar basidu;
Ular taoqlaroğa: «Üstimizni yepinglar!», dənglülərgə: «Üstimizgə örölüp quxünglar!» —
dəydu...

10:1 «Mewisi kəpəygənsəri u İsrail qurbangahlarınımı kəpəytkən; zeminining esillikidin ular «esil» but tüvrüklirini yasidi» — demisəkmü, bu qurbangahlar wə tüvrüklər butlaroğa ataloqanıdi. Baxka birhil tərjimisi: «U (Huda) İsrailning mewisini kəpəytixi bilən, İsrail qurbangahlıridiki but tüvrüklər kəpaydi; U (Huda) Öz zeminioğa yaxılıqni kəpəytixi bilən, u (İsrail) butlaroğa ataloqan tüvrüklərni tehimu yaxxi kildi».

10:1 Hox. 8:11

10:3 «... ular pat arida: «Bizdə padixah yok, qünki Pərwərdigardin qorqmıdık; padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə kılıp beridu?» — dəydiqan bolidu» — bu bəxarət İsrailning sürgün qilinjoqandin keyin nemə daydiqanlığını kərsitidu.

10:3 Hox. 3:4

10:4 «Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu» — baxka birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioğa quxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu».

10:5 «Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üçün oçəm-əndixigə quxidu,...» ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xərip»i üçün azablinidu» — «Bəyt-Awən»ning «xan-xərap»i, yəni mozey xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oqurmənlərnin esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən sözning əzi kinayilik gəptur (mənişi: «Yəq birnərsə»ning öyi).

«Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üçün oçəm-əndixigə quxidu,...» — baxka birhil tərjimisi «Ular «Samariyədə turoquqi» wə «Bəyt-Awən»ning moziyi üçün oçəm-əndixigə quxidu,...». Muxu tərjimisi toqra bolsa, «Samariyədə turoquqi» kinayilik gəp bolup, Samariyədikilər qoqunoqan butni kərsitidu.

10:6 «xu nərsə «Jedəlhör padixah» üçün hədiyə qilinip» — «Jedəlhör padixah» Asuriyə padixahını deməqki. Yukirikı 5:13-ayəttiki izahatni kəring.

10:8 ««Awən»diki «yukiri jaylar», yəni «İsrailning gunahı» bitqit qilinidu» — «Awən» («yok nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yukiri jaylar» — butpərəslik qilidioqan məhsus jaylar. «İsrailning gunahı» — ular qoqunoqan butni kərsətsə kerək.

10:8 Yəx. 2:19; Luğa 23:30; Wəh. 6:16; 9:6

⁹ — I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kilip kəlding;
Ixlar xu peti turiwərdi;
Rəzillikning baliliri üstigə kilinojan jəng ularni Gibeahğa besiwətmidimu?..

¹⁰ Mən haliqinimda ularni jazalaymən;
Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə toojra kəlgəndə,
Yat qowmlar ularoja hujum kilixkə yiqilidu..

¹¹ Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,
U haman tepixkə amrak;
Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim;
Biraq hazır uningoja boyunturuk selip həydəymən;
Yəhuda yər həydisun!

Yakup əzi üqün yərnı tirnilixi kerək..
¹² Əzünglaroja həkkəniylik bilən teringlar,
Məhir-muhəbbət iqidə həsul alisilər;
Boz yeringlarnı qanap eqinglar;
Qünki Pərwərdigarnı izdəx wakti kəldi,
— Ta U üstünglaroja həkkəniylikni yaqduruqə!.

¹³ Biraq silər rəzillikni aqddurdunglar,
Kəbihlik həsulini ordunglar,
Yalojanqilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən əz yolungoja, yəni baturliringning kəplükigə ixinip tayanding;

¹⁴ Qowmliring arisida qukan-sürən kətürüldü;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbar kəlojandək,
Barlik qorojanliring bərbar kəlinidu;
(xu küni Bəyt-Arbəldiki ana-balilar təngla parə-parə kəliwətilmigənmu?) —.

¹⁵ Əmdi uqioja qikkan rəzillikning tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingoja qüxürüldü, i Bəyt-Əl!
Tang səhərdila Israilning padixahı pütünləy üzüp taxlinidu..

10:9 «— I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kilip kəlding; ... rəzillikning baliliri üstigə kilinojan jəng ularni Gibeahğa besiwətmidimu?» — Gibeah xəhrida boləjan rəzil wəkə (bəqqiwazlik həm kətillik) «Hək.» 17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə kəriojanda bu gunah xu künlərdin tartip Israildin ayrilmiojan. Xu wəkə boləjandin keyin, Gibeahdikilər towa kilmidi, xuning bilən Israilning baxkə kəbililiri ularoja karxi jəng kilip ularni bitqit kəlojan. Bəxarətkə kəriojanda, bundək bir jəng yəne elip berilixi kerək; ləkin bu kətim pütkül Israiloja karxi xundək bir jəng bolidu.

10:9 Hox. 9:9

10:10 «Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə toojra kəlgəndə» — «ikki gunahı» nemə ikənlikli toojrukuk alimlarning hərhil pəəzli ri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasiojanlikni kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxkə hil tərjimiliri bar.

10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amrak; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; biraq hazır uningoja boyunturuk selip həydəymən; Yəhuda yər həydisun! Yakup əzi üqün yərnı tirnilixi kerək» — dehqan əzinin amrak inikini (Huda dehqan, Israil inək) tehi eojr əmgəkkə salmiojan, pəkət haman tepixkə saləjan (haman tepix yenik ix həm tepilgən danlardin yeyələydiəjanlik üqün inək uningəja amrak, əlwəttə). Biraq inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kəriung) hazır kəttik əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəhuda wə Israil Huda üqün «yər həydimisə» (towa kilix jəryanidiki japalik yoloja kirmisa), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün kəttik əmgək kəlidiojan bolidu.

10:12 Yər. 4:3

10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəl ni bərbar kəlojandək,...» — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixahı «Xalmanəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar hazır bizgə namalum, biraq Israiləja boləjan agah nəhayiti eniktur.

10:15 «Ohxax bir kün sening bexingoja qüxürüldü, i Bəyt-Əl!» — demək, ularning «Bəyt-Əl»də kəlojan rəzillikliri əz bəxioja «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni qüxürüldü. «Tang səhərdila Israilning padixahı pütünləy üzüp taxlinidu» — «tang səhərdila» — demək, «jəng bəxidila» (jəng adəttə səhərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən mənida.

Israil, sөyümlük balam! Seni қандақmu taxlap қоймән?

11¹ Israil bala qeoqida, Mən uni sөydüm,
Xuning bilən oqlumni Misirdin qiqixқа qaqirdim..

² Birak ular hәlkimni qaqiriwidi,
Ular dәрhāl huzurumdin qikip kәtti;
Ular «Baal»larоја kurbanlik қilixқа baxlidi,
Oyma mәbudlarоја isrik saldi..

³ Əfraimoја mengixni oғatküqi Özüm idim,
Uning қolini tutup wә yөләp —
Birak özini saқaytkuқining Mән ikәнlikimni ular bilmidi.

⁴ Mән adimәtқilikning keyünux rixtiliri bilән,
Sөyğining tarliri bilән ularning kenglini tartiwaldim;
Mән ularоја huddi engikidin boyunturukni eliwәtküqi birsidәk boloқanmән,
Egilib Özüm ularni ozuklanduroқanmән.

⁵ Ular Misiroја қaytidioқan bolmamdu?
Asuriyәlik dәрwәkә ularning padixahı bolidioқan әmәsmu?
— Qünki ular yenimoја қaytixni rәt қildi!.

⁶ Қiliq uning xәhәrliridә hәryan oynitilidu;
Dәрwazisidiki tәmür baldaqlarni wәyran қilip yәp ketidu;
Bu өз әқillirining kasapitidur!

⁷ Bәрhәk, Mening hәlkim Mәndin qәtlәp ketixkә mәptun boldi;
Ular Hәmmidin Aliy Boloқuқioја nida қilip qaqirsimu,
Lekin hеqkim ularni kәtürmәydu.

⁸ Mән қандақmu seni taxlap қоймән, i Əfraim?
Mән қандақmu seni dүxmәngә tapxurimән, i Israil?!
Қандақmu seni Admah xәhәridәk қilimән?!

Seni қандақmu Zәboim xәhәridәk bir tәрәp қilimән?!
Қәlbim iq-baоқrimda қaynap ketiwatidu,
Mening barlik rәhimdillikim қozојiliwatidu!..

⁹ Oјәzipimning қәhrini yүrgүzmәymән,
Ikkinqi yәнә Əfraimni yоkatmaymән;
Qünki Mән insan әmәs, Tәngridurmән,

— Yәni arangda boloқan pak-muқәddәs Boloқuқidurmән;
Mән dәroјәzәp bilән kәlmәymән..

¹⁰ Ular Pәrwәdigarning kәynidin mangidu;

11:1 Mat. 2:15

11:2 «Birak ular hәlkimni qaqiriwidi, ular dәрhāl huzurumdin qikip kәtti...» — «ular» — butpәrәslәrni yaki Israil Misirdin qikkәndә uqroқan «Moab»dikilarni wә yaki Kanaanоја kirgәndin keyin uqraxқан Kanaandikilәrni kәrsitixi mumkin.

—Ayәt üstidiki ikki baxқа kәzkarax ipadilәydioқan baxқа ikki tәrјimisi bar: (1) «Ular (pәyoқambәrlәr) ularni qaqiroқanseri, ular (Israil) eźlrini ulardin (pәyoқambәrlәrdin) neri қildi»; (2) «Mән (Huda) ularni qaqiroқanseri, ular eźlrini huzurumdin neri қildi». Ahirқи tәrјimә miladiyadin ilgirigi 3-әsiridiki «Septuagint» (LXX) grek tәrјimisiгә әgixidu.

11:5 «Ular Misiroја қaytidioқan bolmamdu? Asuriyәlik dәрwәkә ularning padixahı bolidioқan әmәsmu?» — Israil Misir wә Asuriyәdin yardәm izdap ularning yenioја «qikti». Әmdi bu ayәttә tiloја elinoқan ularning «qikix» yaki «қaytix» (1- wә 2-ayәtni kәrüng) bolsa қаққun musapir süpitidә (Misiroја) yaki әsir süpitidә (Asuriyәgә) bolidu.

11:7 «Ular...» — bәlkim pәyoқambәrlәrni kәrsitidu.

11:8 «Қандақmu seni Admah xәhәridәk қilimән?! Seni қандақmu Zәboim xәhәridәk bir tәрәp қilimән?!» — «Admah» wә «Zәboim» degән xәhәrlәr eoјir gunahlırı tüpәylidin Sodom wә Gomorra bilән tәng asmandin yaoқan ot-gүngürt tәripidin pütinlәy hәlak boldi.

11:8 Yar. 19:24

11:9 «... Mән dәroјәzәp bilән kәlmәymән» — baxқа birhil tәrјimisi: «... Mән xәhәrgә (jazalaxқа) kirmәymән.

U xirdak harkiraydu;

U harkiriganda, amdi baliliri ojarbtin titrigon halda kelidu;

¹¹ Ular Misirdin kuxtak,

Asuriya zeminidin pahtaktak titrigon halda qikip kelidu;

Xuning bilan ularni oz oyiriga makanlaxturiman, — daydu Pärwərdigar..

Ötkən ixlarni əsləp sawak elinglar!

12¹ Əfraim Meni yalojan gəpliri bilən kəmwetidu;

Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Mukəddəs Boləquqioja tuturuksiz boldi.

Əfraimning yegini xamaldur,

U xərək xamilini qooqlap yüridu;

U künlöp yalojanqilik, zulum-zorlukni kəpəytməktə;

Ular Asuriya bilən əhdə tüzidu,

Xuningdək Misiroja may «sooqliri» kətürüp apirilidu..

² Pärwərdigarning Yəhuda bilənmu bir dəwasi bar;

U Yakupni yolliri boyiqə jazalaydu;

Uning kilmixlirini öz üstigə qayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaləjan,

Öz küqi bilən Huda bilən elixkan;..

⁴ U bərhək Pərixta bilən elixip, oşlibə kildi;

U yioqlidi, Uningəja dua-tilawət kildi;

Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi,

Wə xu yərdə bizgə söz kildi;..

⁵ — Yəni Pärwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda,

— «Pärwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!.

11:11 «Ular Misirdin kuxtək, Asuriya zeminidin pahtaktək titrigən halda qikip kelidu; xuning bilən ularni öz öylirigə makanlaxturiman» — Israil (Əfraim)dikilərdin bəzilər awwal Yəhudadin panah tapkan, andin keyin Yəhuda bilən təng Babil imperiyasigə sürgün boləjan. Andin ular bilən təng Kanaanəja (Pələstingə) qayıp kələn — ajizlikta, «titrigən halda» qayıp kələn («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

12:1 «Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Mukəddəs Boləquqioja tuturuksiz boldi» — baxka birhil təjrimisi: «Yəhuda yənəla Huda bilən billə həkümdarlik kildu, u Pak-Mukəddəs Boləquqioja sadiqtur». Bizningə 12-bab, 2-ayətkə qariəjanda bu hil təjrimisi kət'iy mumkin əməs. «Əfraimning yegini xamaldur, u xərək xamilini qooqlap yüridu» — demək, Əfraim gepi tuturuksiz, «xamaloja bakkıuqi» əl idi. «Xuningdək Misiroja may «sooqliri» kətürüp apirilidu» — bu «may» xübhisizki, Misirning yardimini elix üqün əwətilgən.

12:3 «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaləjan,...» — okurmanlarning esidə barki, «Yakup» degən isimning mənis əslidə: «U (Huda) tapiningda bolsun» (demək, u Sən (Huda) bilən billə bolsun); biraq Yakup pəyojəmbərgə xu isimning qoyuluxining səwəbi: — (1) u akisinin tapinini tutkan (tuquləjanda); (2) bu isimning «aldamqi» degən kəqmə mənis bar; u keyinki künlərdə akisini ikki kətim «rohij miras»tin aldap qoyəjan («Yar.» 25-bab).

— Ahirda u bu aldamqılıktin towa kılıp, akisinin əpu soriojan («Yar.» 33-babnimu kərüng).

12:3 Yar. 25:26; 35:9,10

12:4 «Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi» — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxka bir hil təjrimisi: «U (Yakup) Uni (Hudani) tepiwaldi». «U bərhək Pərixta bilən elixip, oşlibə kildi; u yioqlidi, Uningəja dua-tilawət kildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə söz kildi;» — bu tarihiy wəqələrnin əhmiyiti bəlkim: (1) Yakup əsli bir aldamqi; (2) biraq u etikad arklilik Hudaning Pərixtisidin bəht-əbərikətkə wə Hudaning iltipatioja erixkan; (3) keyin u baxkiqə bir adəm, etikadlik, xəpətkilik bolup qikti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsli bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yakupni qarkirojan waqtida) baxliəjan, Yakupka, xundakla əwladlirioja bəht ata kildiojan wədilərnə kiliojan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning həqiqiy əhmiyitini əsliki kərək; (6) ular bu ixlərdin sawak əlsunki, «Huda menimu (Yakupka ohxak) yaman aldamqılıktin durus, etikadlik adəmgə əzgərtəydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningəja qaytaxim kərək».

— Wəqələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxka birnaqqə hil təjrimilər uqrixı mumkin.

12:4 Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15

12:5 «— Yəni Pärwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda, — «Pärwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!» — okurmanlarning esidə barki, Yakup əzi bilən elixkan Pərixtnin namini soriojan. Xu qaoqda u namini uningəja eytmiojan. Keyin Huda bu namning «Yəhwəh» (təjrimimizdə, «Pärwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyojəmbərgə ayan kılıp

«Hoxiya»

⁶ Xunga sən, Hudaying arkilik, Uning yenioja qayt;
Mehribanlik wə adalətni qolungdin bərmə,
Hudayingoja ümid baqlap, Uni izqil kütkin.

Aldamqi sodigər

⁷ Mana bu sodigər! Uning qolida aldamqilik tarazisi bar;
U bozək kilişkə amraktur..

⁸ Əfraim: «Mən dərwəkə beyidim,
Əzümgə kəp bayliqlarni toplidim;
Biraq ular barlik əjirlirimdə məndin heq gunahiy kəbihlikni tapalmaydu!» — dəydu..

⁹ Biraq Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying bolojanmən,
Mən seni yənə «kəpilər heyti»dikidək qedirlarda turozuzimən!..

Pəyojəmbərlərnin əhmiyiti

¹⁰ «Mən pəyojəmbərlərgə səz kəlojanmən,
Alamət kərinüxlərnə kəpəytkənmən,
Xundakla pəyojəmbərlər arkilik təmsillərnə kərsətkənmən.

¹¹ Gilead kəbihmu? Ular bərhək pəkət yarimaslardur!
Ular Gilgaldə torpaqlarni kurbənlilik kilidu;
Ularning kurbəngəhliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dəwiliridək kəptur!..

¹² (Yəqub Suriyəgə kəqip kətti,
Xu yərdə İsrail hotun elix üqün ixligən;
Bərhək, hotun elix üqün u koylarni bəkkənidə)..

¹³ Pərwərdigar yənə pəyojəmbər arkilik İsrailni Misirdin qikirip kutkuzojan,
Pəyojəmbər arkilik uningdin həwərmu əlojan..

qūxəndürgən (Yəhwəh — «Əzgərməs», «Əzəldin Bar Boloquqi», «Əhdisigə hərdəim sadik Boloquqi» dəgən mənillərnə əz iqiğə alidu). Xunga bu nam İsrailojə ümid bərxə kerək idi.

12:7 «Mana bu sodigər!» — «sodigər» ibrəniy tilidə «Kənaan» yəki «Kənaanlik» dəgənlik bolidu. Dəmək, Əfrəim bir tərəptin əslə əzi əldidin həydiwətkən butpərəs Kənaanlikləroja ohxap kəlojan; yənə bir tərəptin u «Yəqub»ning əslidiki «aldamqi» xarakteridə bolup, heq əzgərtilmigəndur.

12:8 «ular... məndin gunahiy kəbihlikni tapalmaydu» — «gunahiy kəbihlik» — dəmək, mənə «kəbihliklər bar, biraq eojir əməs, «gunah əməs»» dəgən küllilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydiqan pozitsiyilə bügüngə kədər həmmimizgə tonuxtur.

12:9 «Biraq Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying bolojanmən, Mən seni yənə «kəpilər heyti»dikidək qedirlarda turozuzimən!» — ««kəpilər heyti»dikidək» ibrəniy tilidə «heyttiki künlərdikidək».

— «Qedirlarda turux» tiləja elinojandin keyin xübhəsiszki, «kəpilər heyti»ni kərsətsə kerək.

—İsrail «Misirdin qixix»iki muhim sawəklərnə untuqjan. «Kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da İsrail yəttə kün eydə əməs, bəlkə qedirlarda turuxi kerək idi. Heyttiki bu ix uləroja əslidiki əjiz, kəmbəojəl bəxlinixini wə «İnsan pəkət nən bilənla yaxımaydu, bəlkə Hudaning hərbi səziğə tayinip yaxixi kerək» dəgən muhim sawəq toqurluq əslitixi kerək idi.

12:9 Yəx. 43:11

12:11 «Gilead kəbihmu? Ular bərhək pəkət yarimaslardur!» — muxu ayəttə «kəbih» wə «yarimas» dəgən səzlər bir-birigə ohxaydaydojan səzlərdur. «Ular Gilgaldə torpaqlarni kurbənlilik kilidu; ularning kurbəngəhliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dəwiliridək kəptur!» — Hoxiya «Gilgal» («dəwə», «dəstə», dəgən mənida) dəgən yər nən bilən səz oyuni kilidu — ular həkəkətən ismi-jismioja layiktur. Həmmə yeridə kəpligən kurbəngəhlirənlə boluxi bilən, Gilgal dərwəkə «etizdiki tax dəwilər»dək bir yaj, halas.

—Ayətnin bəxkə hil tərjilirimu bar.

12:11 Hox. 4:15; 6:8; 9:15

12:12 Yəx. 28:5; 29:20, 28

12:13 «Pərwərdigar yənə pəyojəmbər arkilik İsrailni Misirdin qikirip kutkuzojan, pəyojəmbər arkilik uningdin həwərmu əlojan» — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfrəim əjdadi bolojan Yəqubni həddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənnə koyojan «büyük əjdad»i Yəqubning əlisidiki İsrail (İsrail) pəyojəmbərsiz kəlojan bolsa (dəmək, ularda Hudaning Rəhning yətaqçılıqı bolmijəjan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwətkən nahayiti bir «kəqkun» yəki həttə Misirdin qikmijəjan bir «ixləmqi» bolattı, halas. U hərgiz uluq bir əl bolup qikmaytti. Biraq həzirik İsrail (bolupmu Əfrəim kəbilisi) Huda əwətkən pəyojəmbərlər (Amos, Hoxiya, Yəxaya, Mikah)ni rət kəlip, Hudani intayin oğəzəplənduridu. İsrailning mawjudluğu wə həyatining hər jəhətliri ularning Huda bilən bolojan rəhiy munasiwitigə baqlıq idi. İsrailning pəyojəmbərliri bu ixni

¹⁴ Əfraim Hudaning kəhrini intayin kattik qozoqoqan;
Uning Rəbbi u təkən qan kəznini uning gədinigə artidu,
Xərməndilik-ahənətini öz bexioqə qayturidu.

«Mən seni həlak qilimən, i Israil!» — ahirkı agahlandırurux

13¹ Burun Əfraim səz qiloqanda, kixilər hərmətləp titrəp ketətti;
U Israil qəbililiri arisida kətürülgən;

Birəq u Baal arqilik gunah qilip əldi..

² Ular hazır gunahning üstigə gunah sadir qilməktə!

Əzlrigə kümüxliridin quyma məbudlarni,

Əz əqli oylap qıqқан butlarni yasidi;

Bularning həmmisi hünərwənniğ əjri, halas;

Bu kixilər toqruluk; «Həy, insan qurbanlıqini qiloquqilar, mozaylarni səyüp qoyunglar!» deyilidu..

³ Xunga ular səhərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin oqayip bolidiqan tang səhərdiki xəbnəmdək,
Hamandin qara quyunda uqқан pahaldək,
Tünglüktin qıqқан is-tütəktək tezdin yoqap ketidu.

⁴ Birəq Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boləqanmən;

Sən Məndin baxқа heq ilahni bilməydiqan bolisən;

Məndin baxқа qutquzoquqi yoqtur..

⁵ Mən qəl-bayawanda, quroqəqilikning zeminida sən bilən tonuxtum;

⁶ Ular ozuqləndurulup, toyunoqan,

Toyunoqandin keyin kənglidə təkəbburlixip kətkən;

Xunga ular Meni untuoqan..

⁷ Əmdi Mən ularoqə xirdək bolimən;

Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;

⁸ Kükükliridin məhrum boləqan eyiktək Mən ularoqə uqrap,

Yürək qawisini titiwetimən;

Ularni qixi xirdək nək məydanda yəwetimən;

Daladiki haywanlar ularni yirtiwetidu.

⁹ Sening həlakiting, i Israil, dəl Manga qarxi qıqқанliking,

Yəni Yardəmqinggə qarxi qıqқанlikingdin ibarəttur.

¹⁰ Əmdi barlıq xəhərlirində sanga qutquzoquqi bolidiqan padixahing kəni?

Sening sorəqı-qəkimliring kəni?

Sən bular toqruluk; «Manga padixah wə xəhzadilarni təkdım qiloqaysən!» dəp tiligən əməsmu?

həlkning kəz əldida kərsitidu; pəyoqəmbərlərnəni səl qəqləx Hudaning Əzini səl qəqləqan bilən barawərdur.

–Yəqub əzi ahirida pəyoqəmbər boləqan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bəblərnəni kərüng).

13:1 «Burun Əfraim səz qiloqanda...» — «Əfraim» qəbiliniğ əjdadi boləqan Əfraimni əməs, bəlkə qəbiliniğ əwvalkı tarihini kərsitidu. Musa pəyoqəmbərdin keyin, Israiloqə yetəkləğüqi boləqan Yəxua pəyoqəmbər Əfraimlik idi.

13:2 «Bu kixilər toqruluk; «Həy, insan qurbanlıqini qiloquqilar, mozaylarni səyüp qoyunglar!» deyilidu» — baxқа bir tərjimisi: «U kixilər toqruluk; «Mana, qurbanlıq qiloquqi adəmlər mozaylarni səyüp qoyuwatidu!» — deyilidu» — yəki bəxqilar. Birəq ibrəniy tilini qüxinix təs boləqini bilən, tilxunaslarning yekinki tətkikətlirini boyiqə, bu ayət dərwəqə «insan qurbanlıqini»ni kərsitixi mummkin.

13:2 Hox. 8:6

13:4 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Hox. 12:10

13:6 Qan. 32:15; Hox. 8:14

¹¹ Mən oʻzəzipim bilən sanga padixahni təkdim qiloʻanmən,
Əmdi uni oʻzəzipim bilən elip taxlidim...

¹² Əfrainning kəbihlik qing orap-qaqilanoʻan;
Uning gunahı juoʻlinip saqlanoʻan;

¹³ Toləqak baskan ayalning azabli ri uningə qūxidu;
U əkilsiz bir oʻquldur;

Qūnki baliyatquning aʻozi eqiloʻanda, u hāzir bolmioʻan!

¹⁴ Mən bədəl tələp ularni təhtisaraning kūqidin kutuldurimən;

Ularəja həmjəmət bolup əlūmdin kutkuzimən;

Əy, əlūm, sening wabaliring keni?!

Əy, təhtisara, sening həlakətliring keni?!

Mən buningdin puxayman qilmaymən!...

¹⁵ Əfrain kərinadxli ri arisida «mewilik» bolsimu,

Xərkətin bir xamal qikidu,

Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qikkən bir xamili kelidu;

Əfrainning buliki kūrūp ketidu, uning su bexi kaʻojirap ketidu;

U xamal həzinisidiki barlik nəpis qaqa-kuqilarni bulang-talang qilidu..

¹⁶ Samariyəning əz gunahı əz zimmisigə qoyulidu;

Qūnki u əz Hudasiəja boynini kattik qiloʻan;

Ular qiliq bilən yikilidu,

Bowakliri parə-parə kilip qeqiwetilidu,

Həmilidar ayalliri yeriwetilidu..

13:11 «Mən oʻzəzipim bilən sanga padixahni təkdim qiloʻanmən, əmdi uni oʻzəzipim bilən elip taxlidim» — Israil Kanaan zeminini igilawaləndin tartip, Huda ularəja yetəkqilik wə sotqilik kilidəjan «batur həkimlar» yaki «sotqi-kutkuzəjuqi» degən iħlasmən baturlarni ayrim-ayrim təminləp bərgənidi. Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təksimati»din narazi bolup, Samuil pəyoʻəmbərnin dəwriddə Hudadin padixah («mukim» sulalə tüzūmi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoʻəmbər arkilik ularning talipini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp narazilikini kərsitip, andin ahirida Israilning birinqi padixahı Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar)

13:11 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1

13:12 «Əfrainning kəbihlik qing orap-qaqilanoʻan; uning gunahı juoʻlinip saqlanoʻan» — demək, uning barlik kəbihlik-gunahli ri Hudaning jazalixi uqūn obdan saqlanmaқта.

13:13 «Baliyatquning aʻozi eqiloʻanda, u hāzir bolmioʻan!» — yaki «baliyatquning aʻozi eqiloʻanda, u qikmaydu!».

13:14 «təhtisara» — əlgənlərnin roħli ri baridəjan jay. «... Əy, əlūm, sening wabaliring keni? Əy, təhtisara, sening həlakətliring keni? Mən buningdin puxayman qilmaymən!» — alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirdə. Bəzilər mundaқ tərjimə kilidu: — «Mən ularni təhtisaraning kūqidin kutulduramdimən? Mən ularni əlūmdin kutkuzamdimən? Əy, əlūm, wabaliringni qikar! Əy, təhtisara, həlakətliringni qikar! Mən ularəja (Israiləja) heq rəħim qilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxkan bolsimu, biz yukiriki tərjimigə kayilmiz. Qūnki: (1) ibraniy tilida ayətnin birinqi jūmlisidə soal yuklimisi yok, u addiy bir «bayan jūmlə». (2) Huda Hoxiya pəyoʻəmbər arkilik bərgən birnəqqə bəxarətlərdə, Israiləja boləjan kattik əyibini yetəküzūxi bilən təng kütūlmigən yərdin Israiləja qong ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərnin xundəқ qūxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəħ.» 20:13-14ni kərūng); (4) tekistning ikkinqi kismining tərjimisi: «Mən (Əzūm) sanga həlakət bolimən, i təhtisara!... sanga waba bolimən, i əlūm! Mən silərgə heq rəħim qilmaymən» bolux eħtimaloʻja bək yekin.

—Yənə mumkinqilik barki, ayətnin əng ahirki kismi: «Mən Əzūmni heq ayimaymən!» degən məniddə bolidu — demək, Huda Israilni kutkuzux uqūn hərəkəndəқ bədəl tələxkə təyyardur.

13:14 Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55

13:15 «Əfrain kərinadxli ri arisida «mewilik» bolsimu» — «Əfrain» degən isimning əzi «mewilik» degən məniddə. Muxu ayəttiki «mewə» parəntlarni kərsitidu (14-ayətnimu kərūng). «Xərkətin bir xamal qikidu» — Kanaanəja (Pələstingə) nisbatən əng dəħxətlik xamal xərk xamilidur. Ularni nabut kilidəjan Asuriyə qoxuni dərwaqə xərkətin kelidu.

—«həzinidiki nəpis qaqa-kuqilar» — Əfraindikiki «kelixən qokan-qizlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kərūng).

13:16 Hox. 10:14

Israilning kəlgüsida towa kilihi, qutkuzulup əsligə kəltürülüxi

14¹ I Israil, Pərwərdigar Hudaýingning yenioğa ikkilənməy qayıtp kəl!
Qünki öz kəbihliking bilən putlixip yikilənsən..

² Əzünglər bilən billə səzləni epkelinglər,
Pərwərdigarning yenioğa qayıtinglər;
Uningoğa: — «Barliq kəbihlikni kəqürgəysən,
Xapaət bilən bizni qobul kiləysən,
Xuning bilən biz Sanga ləwlimizdiki «buğa kurbanliklər»ni tutimiz — dənglər..

³ — «Asuriyə bizni qutkuzmaydu,
Atlaroğa minməyiz;
Biz hərgiz öz qolimiz yasioqinioğa: — «Hudayimiz!» deməyiz;
Qünki Səndinla yetim-yesirlər rəhim-xəpkət tapidu»..

⁴ — Mən ularni «arkioğa qekinixliri»din sakaytimən,
Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən;
Qünki Mening oğəzipim uningdin yandi.

⁵ Mən Israiloğa xəbnəmdək bolimən;
U nilupərdək bərk uridu,
Yiltizliri Liwan kədir dərihidək yiltiz tartidu;

⁶ Uning bihliri xahlap yeyilidu,
Uning güzəlliki zəytun dərihidək,
Puriki Liwan kediriningkidək bolidu.

⁷ Həlk qayıtp kelip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraətlərdək yaxnaydu,
Üzüm telidək qeqəkləydu;
Liwaning xarabliri aqzida qaləndək, esidə xerin qalidu..

⁸ Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu.
«Mən uningəğa jawab berimən, uningdin həwər alimən!
«Mən yapyexil bir karioğaydurmən».
«Sening mewəng Məndindur!»..

⁹ Kim dana bolup, bu ixlarni qūxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?
Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,
Həkkaniylar ularda mangidu;
Biraq itaətsizlər ularda putlixip yikilidu..

14:1 Hox. 12:7

14:2 «...«**buğa kurbanliklər»ni tutimiz** — «buğa kurbanliklər» Hudağa atap beqixlinidioğan «kəydürmə kurbanlik»lər iqidə əng kimmətlik kurbanlik idi. Muxu yərdə kəqmə mənida ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlimizdiki mol ibadət-mədhियə»ni kərsitidu. Baxqa birhil təjimişi: «ləwlimizdiki mewini tutimiz».

14:3 «**Qünki Səndinla yetim-yesirlər rəhim-xəpkət tapidu**» — bu söz Hoxiyaning balilirining öz dadisi bilən boləqan kəqürmixini əks əttürgən bolidu.

14:7 «**Liwaning xarabliri aqzida qaləndək, esidə xerin qalidu**» — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu».

14:8 «**Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu**» — baxqa birhil təjimişi: «U (Huda Əfraimoğa) «I Əfraim, Mening butlar bilən nemə əlakəm bolsun!» — dəydu».

14:9 Pənd. 10:29

Qoxumqə səz

Əmdi Hoxiya pəyqəmbər bögün bizgə nemilərnı dəydu? U həq bolmioqanda bizgə təwəndikilərnı uqturidu: —

(1) Huda bəzilər təsəwwur qılqandək bizdin tolimu yırək bolqan bir şəhərgər əməs. Xundakla U Əzi bizgə bekitkən ərkinlikkə yaki tallax imkaniyətlirimizgə dəhli qilip bizni «maxina adəmlər» qatarida kontrol qilidioqan Huda əməstur. Əgər biz ərkinliklirimizni hata yaki qalaymıqan ixlətsək, undaq ihlassizlik bir adəmnı, nikahını, ailini yaki əlni həlakətkə elip baridu.

(2) Huda mehir-muhabbətəni kərsitixtə U həq bilgüqilərnı, həq səyülmigənlərnı, səyümlük bolmioqanlarnı, ərziməslərnı səyidu; kişisi, pütkül dunyadikilərnı səyidu; ularni qutkuzux üqün hərəkəndək bədəl tələxkə təyyar turidu.

(3) U hərgizmu «üq burjəklik muhabbət»ning bir burjiki boluxkə yaki «tət künlük nikah»qa razi bolmaydu. Uning üqün nikah yaki baxkə munasiwət bolsun, toluk, sadik, mənggülük muhabbəttin boluxi kerəkki, uningdin azraqmu kəm bolsa hərgiz razi bolmaydu.

Hoxiyaning bexarətliri, Israilning kələqiki

(1:11) «Israil baliliri wə Yəhuda baliliri birgə yiqilidu, əzlrigə birlə baxni tikləydu wə turoqan zemindin qikidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluqdur!»

Bu səz wə baxkə bexarətlərgə qarioqanda, «Israil» wə «Yəhuda» ahirkı zamanda yənə birləxkən birlə həlk — «bir baxlik» həlk, «Qutkuzoquqı-Məsiş»ning yetəkqilikidə bolqan bir həlk bolidu. Əməliyəttə «Israil» yaki «Əfraim»ning Yəhuda bilən birləxtürüluxi allıqəqan baxlanqan. Bizningqə buningda az degəndimu tət baskuq bar: —

(1) Asuriyə imperiyəsi tajawuz qılqinida bəzi Israillər Yəhudadin panah izdixi mumkin idi («2Tar.» 15:8-15, 30-31 bab, 33:1-9)

(2) Yəhuda Babil imperiyəsigə tarkitilip sürgün qilinqinida, xübhəsizki, (70 yil ilgiri Asuriyəgə sürgün qilinqan) Israil qəbililiridikilər bilən uqraxkən wə birləxtürülgən. Buningqə ispat, Yəhudiylar sürgünlüktdin Pələstingə qaytip kəlgəndin keyin, əzlrini kəp qetim «Israil» wə «on ikki qəbilə» dəp atioqan (məsilən, Təwrat «1Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab, 8:35, «Nəh.» 1:6, 7:7, 11:3 qatarliklər).

(3) Bizningqə 1-bab, 10-ayəttiki bexarət (təwəndiki ayətlərnı kərüng) kəlgüsidi «jismamiy Israil»ning əməlgə axuruluxi bolidu. «Jismaniy Israil» deginimiz, Huda ularqə miras qılqan Qanaan zeminida kəlgüsüdə turidioqan Israil həlkini kərsitidu. Israilning qəbililiridin yəqəp kətkən kəp kixilərnıng zadi kim wə qəyərdə ikənlərnıni həqkim bilmigini bilən bir Huda obdan bilidu.

«Hoxiya»

(1:10) «Biraq Israilning balilirining sani dengizdiki elqigili yaki saniojili bolmaydioqan kumdək kəp bolidu; «Silər Mening həlkim əməssilər» deyilgən jayda xu əməlgə axuruliduki, ularoqa: «Silər tirik Təngrining oqulliril!» — deyilidu».

Rosul Pawlus bu səzning Məsihkə ixəngən «yat əllər (Yəhədiy əməslər) boloqan bizlər»ni kərsitidioqlıqinimu İnjlida eytidu: —

«Xuning bilən Əzining rəhim-xəpkitining nixani kılqan, Əzi xan-xəripigə muyəssər boluxқа aldın'ala təyyarlıqan «қақıлар»da, yəni Əzi Yəhədiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qaqıroqan bizlərdə xan-xəripining qəksizlikini namayan kılıx üqün xundak kılıxni halioqan bolsa, buningoqa nemə bolatti?

Bu huddi Hudaning Hoxiya pəyoqəmbər arqılık eytkindək: —

«Əsli həlkim hesablanmioqan həlkni həlkim,

Əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən»;

Wə yənə: — «burun ularoqa: «Silər Mening həlkim əməssilər» deyilgən jayda, Kəlgüsida dəl xu jayda ularoqa «Tirik Hudaning oqulliril!» degən nam berilidu».

(İnjil, «Rimliklaroqa, 9-bab, 23-26 ayət)

Xunga «Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər»...

«Əzünglar bilən billə sözlərni epkelinglar, Pərwədigarning yenioqa kaytinglar;

Uningoqa: «Barlık kəbihlikni kəqürgəysən,

Xapaət bilən bizni qobul kılqaysən,...

Qünki Səndinla yetim-yesirlər rəhim-xəpkət tapidu» — desun!

Xuningdək Huda bizgə: —

«Mən ularni «arqioqa qekinixliri»din saqaytimən, Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən; qünki Mening oqəzipim uningdin yandi. Mən Israiloqa xəbnəmdək bolimən;

U nilupərdək bərk uridu, yiltizliri Liwan kedir dərividək yiltiz tartidu; uning bihliri xahlap yeyilidu, uning güzəlliki zəytun dərividək, puriki Liwan kediriningkidək bolidu» — dəydu! (14:9, 2-6).